

ТОРА®

6-7/2024

ГОРСКИ ПЕЧАТ
125
години

STIHL

www.stihl.bg

can-am®

Outlander

Второто ти любимо нещо в двора!

ZUNDERT
EXTREME

ZUNDERT-EXTREME.COM
София, 1839, Враждебна, ул. 68 №2,
Бургас, ул. Одрин №17
0700 50678

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ

Председател:

Инж. Тони КРЪСТЕВ – директор на Дирекция „Горско стопанство“ в ИАГ

Членове:

Инж. Росен РАЙЧЕВ – заместник изпълнителен директор на ИАГ

Проф. д-р Иван ПАЛИГОРОВ – председател на Съюза на лесовете в България и преподавател по икономика и горска политика в ЛТУ

Доц. д-р Евгени ЦАВКОВ – преподавател по дендрология в ЛТУ и уредник на Музея на Лесотехническия университет

Д-р инж. Георги ГОГУШЕВ – зам.-директор на Регионалната дирекция по горите – Благоевград

Д-р инж. Росен АНДРЕЕВ – експерт по ловно стопанство в Югозападното държавно предприятие

Секретар:

Радка ЛЯХОВА – главен експерт в Дирекция „Информационно-административни дейности“ в ИАГ

Главен редактор:

Юлия СЪБЧЕВА
yulia_sabcheva@abv.bg

Зам. главен редактор:

Светлана БЪНЗАРОВА
banzarova@abv.bg

Редакционен екип:

Женя СТОИЛОВА
редактор
zhenia.stoilova@gmail.com

Д-р инж. Павел ПАВЛОВ
редактор
pavelppj@gmail.com

Борислав БЕЛДЕВ
редактор
bbeldev@abv.bg

Ваня КИСЬОВА-ИЛИЕВА
технически редактор
vv.kisiova@gmail.com

Теменужка МАРКОВА
графичен дизайнер
pushkamarkova@abv.bg

Йордан ДАМЯНОВ
фоторепортер
jordan.damianov@abv.bg

Станислава КРУМОВА
старши счетоводител
tania_mit@abv.bg

Съдържание:

2 ИНЖ. ЗДРАВЧО ТОДОРОВ – НОСИТЕЛ НА ОТЛИЧИЕТО „ЗА ЦЯЛОСТЕН ЛЕСОВЪДСКИ ПРИНОС“ ЗА 2023 ГОДИНА

Всяка трудност ти дава съвет какво да правиш в бъдеще

6 ПРОЕКТИ

Подпомагане на страните от Централна и Източна Европа при разработване на стратегии и планове за действие за биоикономика

10 СЪХНЕНЕ – ТЕМА С ПРОДЪЛЖЕНИЕ

Фитосанитарното състояние на иглолистните гори в последните десет години

12 Горски експерти и представители на науката обсъдиха мерки против съхненето на иглолистните култури

15 ЮБИЛЕЙ

Професионалната гимназия по горско стопанство и дървообработване „Николай Хайтов“ – Варна, отбеляза своята 100-годишнина

17 ЛОВНО СТОПАНСТВО

Обзор на състоянието на дивечовите запаси в България

22

22 ДОБРИ ПРАКТИКИ

Противоерозионните залесявания на ДГС – Симитли – мисията е възможна

25 УРОЦИТЕ НА ЛЕСОВЪДИТЕ

Гората като уникална класна стая

28 МЕЖДУНАРОДНИ СРЕЩИ

Полски лесовети посетиха България и споделиха опит и добри практики

30 СТУДЕНТСКА ПРАКТИКА

Да видиш гората с погледа на бъдещия лесовет

32 ФОТОРЕПОРТАЖ

Нов живот

34 ГОСТ НА РЕДАКЦИЯТА

Живко Момчев от Центъра за горски науки: Хората търсят все по-близък контакт с природата и повече знания за естествените науки

36 ГОРСКА ПЕДАГОГИКА – забавна страничка за малки и пораснали деца

III

III ФОТОКОНКУРС

„Гората е в сърцето ми“

www.facebook.com/spisaniegoro

Снимка на корицата: Йордан ДАМЯНОВ

Адрес на редакцията:

София 1303, ул. „Антим I“ №17,
тел.: 02 988 86 42
<http://www.gorabg-magazine.info>
E-mail: gora@iag.bg
spisaniegoro1899@gmail.com

Банка ДСК ЕАД,
София, клон Стамболийски,
IBAN: BG97STSA93003104045001
BIC: STSABGFS

Годишен абонамент - 30 лв.
Отделен брой - 3 лв.

Печатни коли 5.
Формат 1/8 от 60/90.
Броят е подписан за
печат на 17.07.2024 г.
Индекс 20346.
Печат „Фатум“ ООД
ISSN 0861 - 7570

Инж. Здравчо Тодоров – носител на отличието „За цялостен лесовъдски принос“ за 2023 година

Всяка трудност ти дава съвет какво да правиш в бъдеще

Инж. Здравчо Тодоров е роден на 11.03.1963 г. в с. Рашка Гращица, Кюстендилска област. Завършва ВЛТИ, специалност „Горско стопанство“, през 1991 година.

Трудовият му път започва като началник-участък в Държавно лесничество – Невестино. Една година по-късно става експерт „Лов и риболов“ в РДГ – Кюстендил. От 2002 г. е зам.-началник на Регионалното управление на горите в Кюстендил, а от 2011 г. – директор на Регионалната дирекция по горите – Кюстендил.

В лесовъдската професия е вече 32 години.

През 2023 г. е награден със „Златна значка“ на Изпълнителната агенция по горите за продължителна работа в горския сектор, образцово изпълнение на служебните си задължения и висок професионализъм.

Както става често в нашата журналистическа практика, преди да се запознаем с хората от различните кътчета на горската ни родина, първа те прегръща природата им. Е, няма такава нежна и прегръщаща като в Кюстендилско особено в началото на лятото и не само заради черешовата му слава. Да, оригинални посвоему са кътчета, оформени от величието на планините Осоговска и Милевска, Рила, Руй, Витоша, Люлин, поречията на Струма и Ерма с притоците им и великолепните гори на територията на Регионалната дирекция по горите – Кюстендил, която е разположена в две области и на своята горска територия от 251 680 ха обединява 8 държавни горски и 2 държавни ловни стопанства и Природния парк „Рилски манастир“. Но точно тази отделна оригиналност на осоговските или рилските стопан-

ства дава на природната картина толкова завършеност и красота. А трябва да прочетеш и страниците от нашата горска история, за да научиш, че в началото на ХХ век по интензивност на ерозионните процеси и по мащабите на извършената работа по тяхното овладяване районът на Регионалната дирекция е един от водещите в България.

Разнообразието и разновъзрастността на горите в РДГ – Кюстендил, не само впечатляват окото, но – по-близо до нашата тема и до срещата с един достоен представител на колегията – „разчупват“ мисълта на лесовъда в стопанисването и запазването им, за да могат те да бъдат предадени здрави, опазени, красиви и с богат запас на следващите поколения. Да се знае, че лесовъдите от ХХI век са достойни наследници на своите предшественици.

Какви са днес горите на РДГ – Кюстендил?

Залесената площ на РДГ – Кюстендил, е 223 710 ха (88.89 % от горските територии) и от тях широколистните са 133 393 ха (60 %) и 90 317 ха – иглолистни (40 %). Почти поравно са букът, който заема 48 602 ха, или 36 %, и дъбът – 46 742 ха, или 35 %, допълвани от цера и габъра. Белият бор, който е с най-голямо участие по площ в иглолистните гори, е 45 569 ха, или 50 %, а черноборовите насаждения са 30 196 ха, или 33 %. Горите са със средна възраст 50 г., със среден бонитет 3.5 и общ запас от 43 685 074 куб. метра. По видове собственост горската територия на Дирекцията е предимно държавна. Най-голямото по площ е ДГС – Кюстендил. А един от дългогодишните служители и ръководители на регионалната горска служба е инж. Здравчо Тодоров, който тази година по вре-

ме на Седмицата на гората бе удостоен с високото отличие „За цялостен лесовъдски принос“.

32 години е голям лесовъдски стаж, а когато той е почти в една горска институция, чийто ръководител неотклонно провежда политика, целяща запазване на природата, той още повече буди уважение. Тези думи са само началото на разказа ни за инж. Здравчо Тодоров – директор на РДГ – Кюстендил, от 2011 г., който постъпва в Дирекцията през 1992 година. А продължението, което очакваме от самия инж. Тодоров, не че го затруднява, а по-скоро удивлява – как да подредиш в разказ един дълъг професионален живот независимо от това, че той е оценен високо от колегията?

Здравчо Тодоров израства и до VIII клас учи в с. Кадровица, разположено по източните склонове на Осоговската планина, което е с интересна история на района, датираща още от античността. В детството му това е многолюдно, пълнокръвно село с деца и училища, а сега наброяващо едва двадесетина жители. Ученолюбив, Здравчо продължава образованието си в Механотехникума в гр. Станке Димитров, днес Дупница. Родителите му и той си имат мечти за висше образование, различни са те, но се спира на лесотехническото. Баща му е запален ловец, увлича сина си по лова и какво по-подходящо за тази цел освен да учи във Висшия лесотехнически институт? Изкарва 6 месеца специализация в Ловно стопанство „Искър“, тогава към УБО. Първата работа на дипломирания инженер-лесовъд Тодоров е началник-участък в Горско стопанство – Невестино. Тук установява, че наученото в Института не е това, което практиката предлага. И до ден днешен инж. Тодоров се чуди защо съществува този разрыв между двете. Но и помни имената на по-възрастните колеги, които смята за своите практически учители – лесовъдите Нина Димитрова, Ангел Златков, Стоян Стоянов, Марина Велинова и най-много Райчо Стоилков, който е главен инженер на Стопанството.

Много залесявания има тогава в ГС – Невестино, и началник-участъкът е главна фигура на терена. Спомня си и притесненията като млад специалист, но сега го

изпълват гордост и радост от пре-красните гори, в чието създаване или маркиране участва. Изпитал го е от собствен опит и затова днес казва на всеки млад колега: „Преди да маркираш насаждението, трябва да го обиколиш „наживо“, с гледането в компютъра не става“. И пак си припомня „помощника“ в живите си обиколки – мотор с кош.

През 1993 г. става експерт по лова и риболова в РДГ – Кюстендил. Това са годините на ентусиазъм и много трудности. Но и на уроци, от които извежда житейското си верую: „Всяка трудност ти дава съвет какво да правиш“.

През 2002 г. е назначен за

зам.-директор на Регионалното управление на горите в Кюстендил, през 2011 г. става директор на Регионалната дирекция по горите, една от най-добрите в системата.

В контролната си дейност РДГ – Кюстендил, благодарение на положените усилия може да се похвали с това, че на територията ѝ няма концентрация на нарушенията. Основната тактика, довела до тази констатация, е да „вървиш преди вятъра“, т.е. превенцията, която започва в повечето случаи още в сечището. „Ние като контролен орган – споделя инж. Тодоров – сме и наказващ орган, не можем да правим добрини, но можем и даже

▲
130-годишни секвои, залесени от кюстендилския лесничей Йордан Митрев в м. Ючбунар над Кюстендил, и насаждение от вида, създадено от лесовъди преди 70 г.

40-годишна култура от черен бор в ДЛС „Осогово“ с добре изведени лесовъдски мероприятия

трябва да разберем откъде тръгват проблемите. Когато усетя, че нещата могат да излязат извън контрол, се срещам с фирмите, които добиват дървесина, за да разбере къде се корени проблемът. Компромиси не правя“.

Как успява? С политическата си необвързаност най-вече и с това, че в душата си винаги остава „чист лесовъд“. При всяко „зарибяване“ от страна на властта е твърд и категоричен, че е специалист лесовъд, а не политик. И дава мнение само по чисто професионални въпроси. Разбира се, че в този твърде политизиран свят и на ръководна позиция отнася много проверки, доноси и се отдава на работата толкова много, че не мисли за здравето си. И на учудването ни как така никога не успява „да закачи“ инж. Тодоров за своята партия, отговаря: „Аз работя по друга рецепта, в която главната съставка е професионализъм“.

За съжаление, повечето нарушения стават в частните гори. За популяризиране на дейността си

по контрола и опазването на горските територии и спазването на изискванията на Закона за горите РДГ – Кюстендил, инициира издаването на серия брошури. В тях са представени правилата в съответните дейности, практическите стъпки, които гражданите трябва да направят при управлението, и препоръчителни действия в 6 направления. Инициативността на инж. Тодоров довежда и до издаването на „Сборник на най-често срещаните нарушения“, който да е в помощ на горските инспектори. Недостатъчно добре нормативно регламентираната практика за ползване в т. нар. гори в земеделските земи го предизвиква да издаде „Удостоверение за ползване“. Този формуляр спомага за практическия контрол при ползването в имоти извън горския фонд по Закона за опазване на селскостопанското имущество.

С удовлетворение инж. Здравчо Тодоров отбелязва успеха на Регионалната дирекция през последните години в борбата с върховия корояд по белоборовите култури, в коя-

то е впрегната и научната мисъл, а резултатът идва от добре изведените санитарни сечи и изнасяне на дървесината от сечищата.

Работата с деца в приобщаването им към познанията за гората и лесовъдската професия е неизменен приоритет на Дирекцията, в която двама служители са обучени за горски педагози.

Според разбирането на инж. Тодоров България е жив музей на природата и именно лесовъдите, всеки в своя регион, трябва да използват всяка природна даденост за приобщаване на обществеността, туристите, децата към опознаването ѝ. В Регионалната дирекция по горите в Кюстендил се тачи и горската история на този регион. Красив е лесопаркът над града – „Хисарлъка“, и още преди години тук от кюстендилската лесовъдска колегия е поставен бюст-паметникът на създателя му Йордан Митрев. Това е мястото, на което колегията почита своите корени, записани със златни букви в историята на горската служба на България.

Паметникът на създателя на лесопарк „Хисарлъка“ Йордан Митрев

▲ Паметна плоча, поставена от РДГ – Кюстендил, в м. Ючбунар през 2006 г.

Удивителна е Природната забележителност „Група секвой – Ючбунар“, обявена през 1989 г., в която са запазени трите секвой, залесени от Митрев преди 130 г., а след това лесовъдите залесяват още фиданки от вида, които днес са 70-годишни дървета.

В м. Ючбунар намираме и паметната плоча, поставена от РДГ – Кюстендил, през 2006 г., увековечаваща делото на Йордан Митрев. А инж. Тодоров сподели, че се е договорил с Община Кюстендил, за издаването на книга-албум за този колоритен и с голям принос към горското дело лесовъд. Планират и да бъде сложено табло, разказващо за историята на създаването на лесопарк „Хисарлъка“.

Спираме и в 40-годишно насаждение от черен бор, едно от първите в кариерата на инж. Здравчо Тодоров, в което са изведени отледни сечи и предстои следващото лесовъдско мероприятие. „Преди ДЛС „Осогово“ да пристъпи към него, – обяснява инж. Тодоров – ще бъде проведено обществено обсъж-

дане“. Той като ръководител на регионалната горска структура следи общественото настроение спрямо дейността на лесовъдите и е убеден, че колкото и трудно да е, обществеността трябва да бъде осведомявана постоянно.

Една от основните задачи, които си поставя инж. Тодоров, е да възпитава в най-добрите лесовъдски традиции младите кадри. Вижда коренната разлика между поколенията, но винаги обяснява, че професията на лесовъда не се основава на краткотраен резултат и винаги отговорността за бъдещето на гората трябва да е в основата ѝ.

Инж. Здравчо Тодоров, макар да е започнал трудовия си път в края на XX век, е лесовъд на XXI век. Той намира, че мисията и призванието на лесовъда от новия век са все същите, но практическата дейност е съвсем различна. Лесовъдът на новия век не може да разчита на онзи непокатим авторитет, който е имал в миналото. Лесовъдът на новия век работи в електронизирана и монетаризирана, а най-вече – в политизирана до крайност среда. Лесовъдът на новия век трябва да се бори за... лесовъдството.

Затова „рецептата на инж. Тодоров“ за вярност към професионализма е правилна.

Екип на сп. „Гора“

Подпомагане на страните от Централна и Източна Европа при разработване на стратегии и планове за действие за биоикономика

Д-р инж. Любчо ТРИЧКОВ, д-р инж. Нестор ДОМУСЧИЕВ – Изпълнителна агенция по горите

През последните 15 г. развитието на биоикономиката набира скорост, първоначално на ниво Европейски съюз, а впоследствие и на национално. Един от основните пътища за постигане на климатична неутралност и осигуряване на продоволствена сигурност е развитието на кръговата биоикономика. На ниво Европейски съюз още през 2012 г. е разработена Стратегията „Иновации за устойчив растеж: биоикономика за Европа“, която предвид новите европейски стратегически документи от последните няколко години бе актуализирана през 2018 година. Сега вървят дискусии за актуализирането ѝ, като в Съобщение на Европейската комисия (ЕК) от 20 март 2024 г. се предвижда това да стане в края на 2025 година.

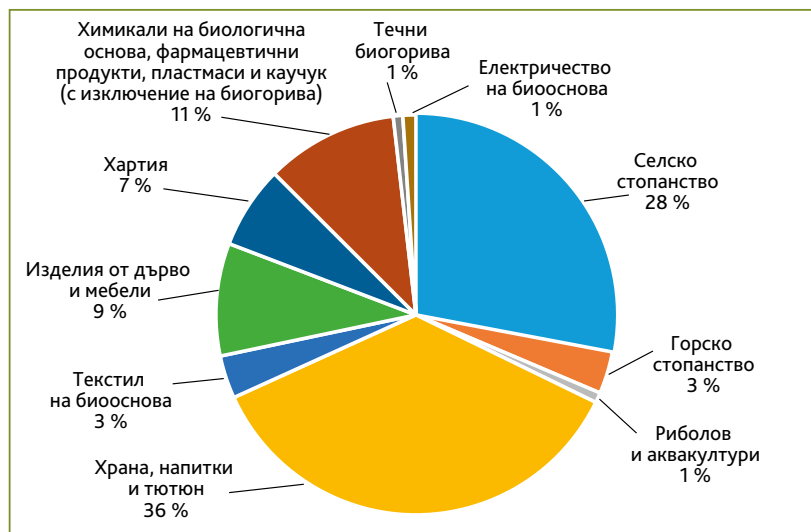
В изпълнение на усилията на ЕК за развитие на биоикономиката и за разработването на съответните национални стратегии на страните членки е подписан договор от страна на ЕК (от Европейската изпълнителна агенция за научни изследвания – REA) и унгарското дружество „Геонардо технологии за околната среда“ за изпълнение на проект по програма „Хоризонт Европа (2021 – 2027 г.)“, което в качеството му на Координатор в партньорство с още 16 институции и организации от Европа да изпълнява проект СЕЕ2АСТ „Подпомагане на страните от Централна и Източна Европа при разработване на стратегии и планове за действие за биоикономика“.

Участието на Изпълнителната агенция по горите в проект СЕЕ2АСТ е продиктувано от необходимостта да бъде извършен комплекс от действия за разработване на пътна карта за изготвянето на Национална стратегия и план за действие за развитие на биоикономиката в България. Изпълнението на проекта, по който ИАГ е партньор, стартира от началото на септември 2022 г. и вече навлезе във втория решаващ 18-месечен период на изпълнение.

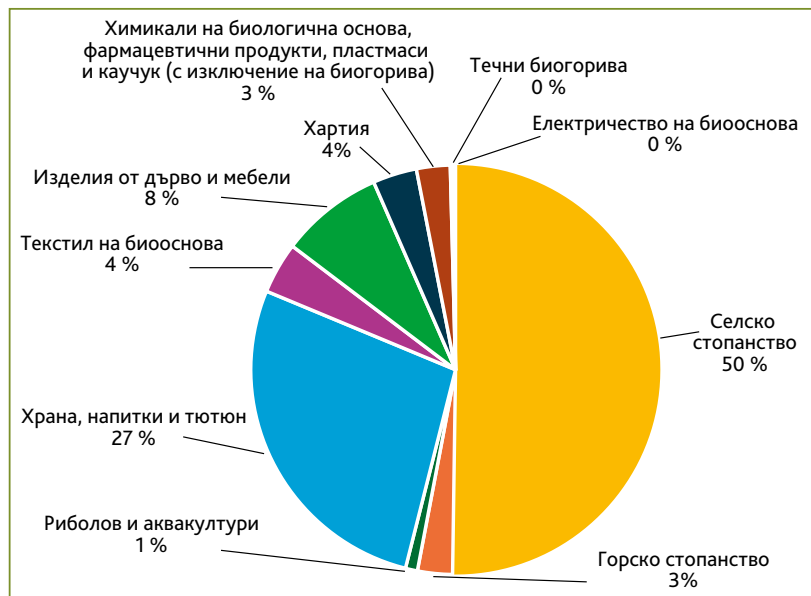
По принцип биоикономиката обхваща всички сектори и системи, използващи биологични ресурси (животни, растения, микроорганизми и получена биомаса, включително органични отпадъци), техните функции и принципи.

Най-общо целите, които си поставя ЕС със стратегията за развитие на биоикономиката от 2018 г., са: осигуряване на продоволствена сигурност; устойчиво управление на природните ресурси; намаляване на зависимостта от невъзобновяеми, неустойчиви ресурси; управление и адаптиране към климатичните изменения и укрепване на европейската конкурентоспособност и създаване на работни места. Ос-

новните сектори с принос за биоикономиката на европейско и национално ниво са: селско стопанство, хранително-вкусова промишленост, горско стопанство, дървообработваща и мебелна промишленост, целулозно-хартиена, химическа и фармацевтична промишленост, текстилна промишленост, рибарство и аквакултури.

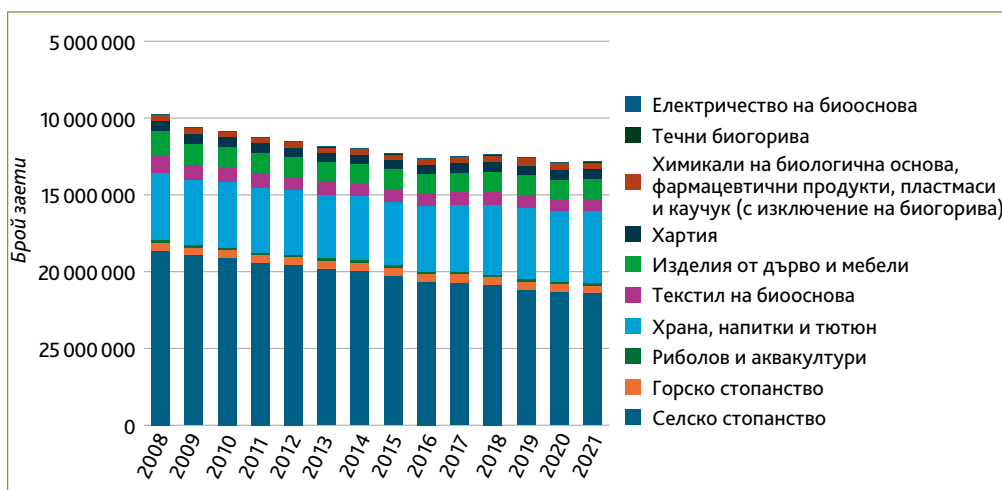
Фиг. 1. Разпределение на брутната добавена стойност (БДС) на секторите на биоикономиката в ЕС, 2021 година

Фиг. 2. Разпределение на секторите на биоикономиката в ЕС за 2021 г. спрямо броя на работещите в тях

Фиг. 3. Динамика на брутната добавена стойност на секторите на биоикономиката в ЕС за периода 2008 – 2021 г.

Фиг. 4. Динамика на броя на заетите в секторите на биоикономиката в ЕС за периода 2008 – 2021 г.

Какво показва статистиката за развитието на биоикономиката (данните са по Joint Research Center, European Commission) на двете нива на изпълнението на проекта?

НА НИВО ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ

През 2021 г. секторите на биоикономиката на ЕС – за производство на биомаса и за преработката ѝ – създадоха до 728 млрд. евро добавена стойност и работни места за 17.2 милиона души. Тези стойности представляват 5.0 % от брутния вътрешен продукт (БВП) на ЕС и 8.2 % от неговата работна сила.

По време на кризата с COVID-19 биоикономиката показва по-голяма устойчивост от икономиката като цяло. Традиционните сектори за преработка на биомаса отбелязаха спад през 2020 г., но се възстановиха стабилно през 2021 г., докато по-технологичните сектори показаха по-стабилни тенденции през този период. Това подчертава ключовата роля на биоикономиката за ЕС не само за устойчивостта на околната среда, но и за укрепване на социално-икономическата устойчивост и приноса към стратегическата автономност на ЕС.

Интересен е приносът на отделните сектори както в брутната добавена стойност (БДС), осигурена като цяло от биоикономическите сектори, така и по отношение на осигурените/заетите работни места.

От *фиг. 1* е видно, че от общия размер на БДС от биоикономиката на ЕС в размер на 728 милиарда евро добавена

стойност с най-големи дялове са секторите на храните, напитките и други продукти – 36 %, и на селското стопанство – 28 %, или тези два сектора създават около 64 % от БДС.

От 17.2 млн. заети в областта на биоикономиката 9.1 млн. са работещите в секторите на селското и горското стопанство (над 50 %) и 4.7 млн. (над 27 %) в сектора на храните, напитките и др., или тук общият дял на заетите е 77 % (*фиг. 2*). Това показва, че около 77 % работни места, т.е. заети, създават около 64 % от БДС на секторите на биоикономиката в страните на ЕС, което е показателно за необходимостта за внедряване на нови технологии, иновации и др. в тези сектори.

Фигури 3 и *4*, свързани с динамиката на БДС и на работещите в биоикономическите сектори за периода от 2008 до 2021 г., показват, че по-малък брой заети лица създават по-голям размер на БДС.

НА НАЦИОНАЛНО НИВО

В България тенденциите, свързани с приноса на заетите работни места спрямо БДС в секторите на биоикономиката за 2021 г., са сходни с тези на страните членки на ЕС.

Тъй като секторите на биоикономиката на България са създали през 2021 г. около 5.487 млрд. евро добавена стойност и

726 240 работни места и от разпределението по сектори, посочено на *фиг. 5* и *фиг. 6*, можем да направим следните заключения:

- Общият размер на БДС от биоикономиката се създава приоритетно от селското стопанство в размер на 51 %, храните, напитките и др. продукти – 25 %, т.е. тези два сектора създават около 76 % от БДС.

- От 726 240 заети в областта на биоикономиката 535 710 са работещите в селското стопанство (73 %) и 90 830 (над 12 %) в сектора на храните, напитките и др., или общият дял на заетите в тези сектори е 85 %.

- За България около 85 % работни места, т.е. заети (за ЕС процентът е около 77), създават около 76 % от БДС (64 % за страните членки на ЕС) на секторите на биоикономиката в страната, което е показателно за необходимостта от внедряване на нови технологии, иновации и други в тези сектори.

В селското стопанство (земеделието) съотношението е следното – 74 % заети създават 51 % от БДС на секторите на биоикономиката, което е ясен показател за необходимостта от продължаваща модернизация на дейностите в този сектор.

Фиг. 7 и *фиг. 8* отразяват динамиката на БДС и на работещите в биоикономическите сектори за периода от 2008 до 2021 година. И тук, като и при страните от ЕС, е валидна тенденцията, че по-малък брой заети лица създават по-голям размер на БДС, като доминира броят на заетите в селското стопанство.

НАПРЕДЪК В ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ПРОЕКТА

Част от дейностите и инициативите, които са поети и се изпълняват по проект СЕЕ2АСТ, е председателството за срок от 6 месеца (май – ноември 2024 г.) на Алианса за селска биоикономика (Rural Bioeconomy Alliance). Това е обединение между проекти, финансирани от ЕС, които подкрепят разработването и прилагането на кръговата биоикономика за селските райони.

ИАГ като партньор в проект „Подпомагане на страните от Централна и Източна Европа при разработване на стратегии и планове за действие за биоикономика“ – СЕЕ2АСТ, чието изпълнение навлезе във втората фаза на 18-месечен период, е поела задължението и изпълнява следните по-важни дейности по съответните работни пакети (РП):

РП 1 „Управление и координация на проекта“ по задача 2 – докладване на Европейската комисия.

РП 2 „Базисна оценка и картиране“ – извършена е Базисна оценка на състоянието на биоикономиката в целевите страни от СЕЕ2АСТ и конкретно в България и са определени критерии за устойчивост и индикатори за ефективност.

РП 3 „Ангажиране на заинтересовани страни“

– картирани и идентифицирани са заинтересованите страни, разделени са в няколко категории чрез онлайн инструмента Migo.com; със заповед на министъра на земеделието е създадена работна група по биоикономика, чрез която са ангажирани заинтересованите страни; проведена е първа опознавателна среща на Работната група по биоикономика през юни 2023 г., а през октомври 2023 г. е проведена втора среща и Първи национален семинар на Работната група по изграждане на доверие и сътрудничество между заинтересованите страни и е изготвена обща стратегия, която има част, свързана с България, за ангажирането им при всички партньори по проекта. В рамките на първите две срещи на Работната група на заинтересованите страни са изготвени проекти на визия и пет стратегически цели за бъдещата Национална стратегия за развитие на биоикономиката в България.

РП 4 „Е-решения за устойчиво управление и зелен преход“ – създадени са 4 електронни платформи, в които ИАГ като партньор има значителен принос чрез изпращане на наличната информация за биоикономика у нас:

– **Платформа за е-обучение за насърчаване на развитието на биоикономиката и устойчивото управление**, която предлага самообучение и интерактивни упражнения, разделени на тематични модули за обучение и набор от онлайн курсове за насърчаване на биоикономиката и устойчивото управление.

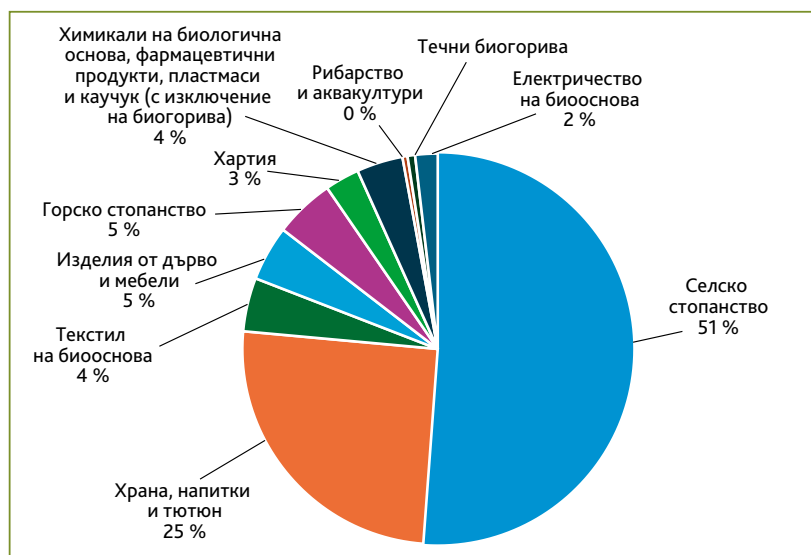
– **Инструмент за сближаване на заинтересованите страни с цел събиране на съответните заинтересовани страни от различни региони/държави от ЦИЕ**, който дава възможност на заинтересованите страни (малки и средни предприятия, големи компании, институции за научноизследователска и развойна дейност, университети и др.) да изградят партньорства, които ще доведат до конкретни проекти или сътрудничество. Платформата е „пазар“, където участниците в биоикономиката могат да търсят и да се срещат с потенциални партньори от други региони.

– **Инструмент за самооценка за насърчаване на биоикономиката**, която стартира през март

2024 г., позволява на административните органи на национално, регионално или местно ниво да оценят текущото състояние на насърчаването на биоикономиката и зелените преходи и да предоставят препоръки и допълнителна информация в подкрепа на прилагането на инициативи за биоикономика.

– **Онлайн опис на добри практики за създаване на биоикономики и зелен преход** предоставя примери за добри практики, съществуващи онлайн инструменти и проекти, заводи и производства, свързани с биоикономиката, в пет области, позволяващи достъп до информация и обмен на ноу-хау. Предлага се от февруари 2023 година.

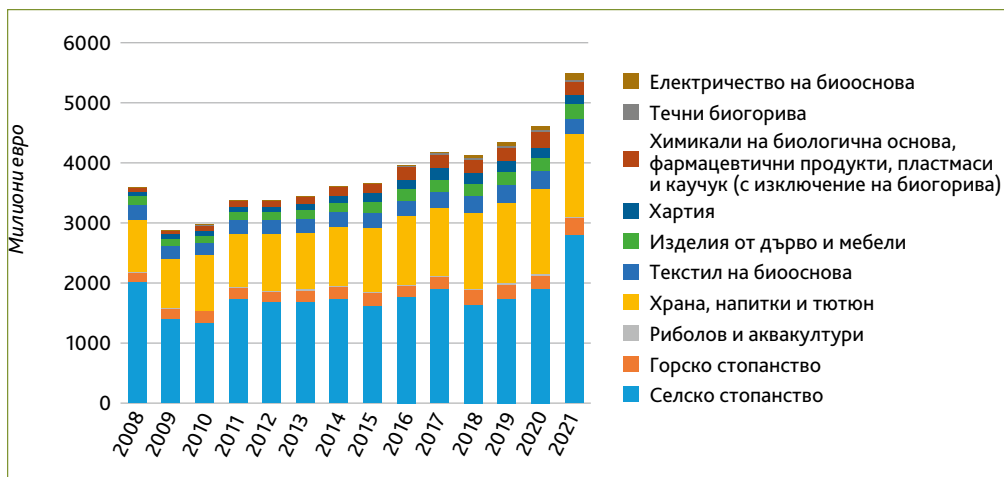
РП 5 „Трансфер на знания и изграждане на капацитет“ – изготвена е Стратегия за трансфер на знания и програма за обучение в областта на биоикономиката за всички партньори по проекта, която има част, свързана с България. Проведен е първи международен уебинар на тема „Трансфер на знания и изграждане на капацитет“ по отношение на финансиране и международен опит в стратегиите за сътрудничество и био-

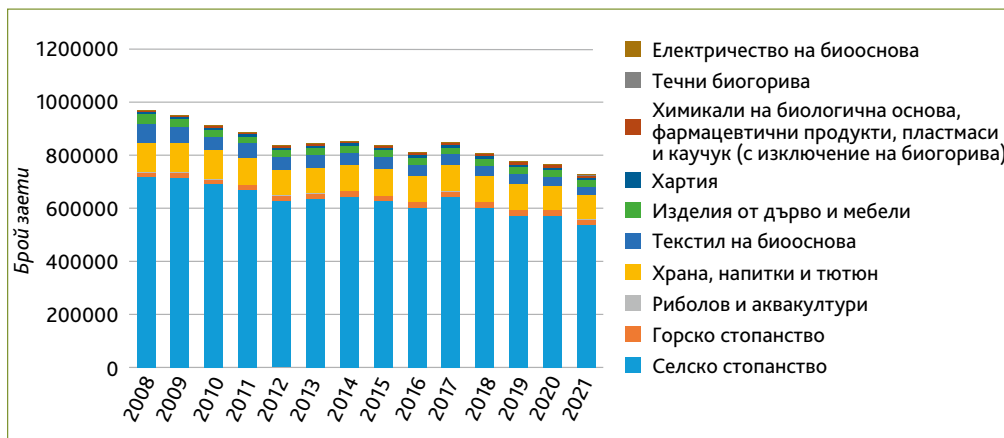
Фиг. 5. Разпределение на брутната добавена стойност на секторите на биоикономиката в България спрямо БВП, 2021 г.

Фиг. 6. Разпределение на секторите на биоикономиката в България за 2021 г. спрямо броя на заетите работни места

Фиг. 7. Динамика на брутна добавена стойност за периода 2008 – 2021 г. в секторите на биоикономиката в България

Фиг. 8. Динамика на броя заети лица за периода 2008 – 2021 г. в секторите на биоикономиката в България

икономика, а през май 2024 г. се проведе и вторият Национален семинар на тема „Изграждане на знания и капацитет сред заинтересованите страни за разработване на стратегии за биоикономика“. Създадена е секция в официалния уебсайт на проекта за трансфер на знания, където могат да се видят всички предстоящи и проведени събития и информация за тях. Проведени са редица срещи и инициативи между страните партньори с цел сближаване спрямо националните особености.

РП 6 „Политика и пътни карти за национални стратегии и планове за действие за биоикономика“ – разработват се общи протоколи и методи за изготвяне на стратегията за биоикономика, както и насоки за ново сътрудничество и национални концепции и пътни карти за стратегии за биоикономика.

РП 7 „Разпространение и устойчивост на проекта“ – извършват се дейности за комуникация и повишаване на осведомеността, разпространението и сътрудничество със свързани с биоикономиката проекти. Създадена е уеб страница на проекта, социални профили, както и секция за проекта в интернет страницата на ИАГ, където се публикува ежемесечен бюлетин и се съобщават по-важните новини и информации за изпълнението на проекта и събитията, свързани с развитието на биоикономиката. Работи се за подобряване на експлоатационните качества и устойчивостта на проекта (в т.ч. за устойчивост на резултатите от него и след приключването му чрез поддържане на уебсайта му, дългосрочно финансиране за платформата и др.). Работен пакет 7 ще разработи целенасочена стратегия за комуникация и разпространение на резултатите от проекта, ще подпомогне обмена на най-добри практики и прилагането

на стратегиите за биоикономика и плановете за действие на национално ниво.

ИЗВОДИ

Проучването и работата по СЕЕ2АСТ, в който авторите са членове на екипа за управление и изпълнение на проекта от българска страна, доведоха до следните изводи:

1. България няма действаща национална, а само секторни и регионални стратегии и планове за действие за развитие на биоикономиката.

2. Страната ни е със сравнително нисък дял на приноса на секторите на биоикономиката в националната икономика, но с голям брой заети лица в тези сектори.

3. Има относително ниски общи познания за биоикономиката и осведоменост за икономическите ползи и слаба заинтересованост, в т.ч. от възможностите за използване на финансовите инструменти на ЕС.

4. Налице е висок, но недостатъчно използван потенциал за добив и преработка на биомаса от селското и горското стопанство и от другите биоикономически сектори.

5. Почти липсва междуведомствено институционално сътрудничество на местно, регионално и национално ниво.

6. Няма достатъчно добри практики от сферата на кръговата биоикономика за преработка на отпадъци от биомаса и биобазираните продукти.

ЗАКЛЮЧЕНИЯ

Необходимо е разработването на Национална стратегия за развитие на биоикономиката, която да допринесе за синхронизиране и синергия между секторните политики и секторните стратегически документи. В нея ще се идентифицират потребностите и националните цели и приоритети в областта на развитие на биоикономиката. Необходимо е на държавно ниво да бъде ясно определена отговорната институция, която да обединява и осигурява синхронизирането, сътрудничеството и правилния междусекторен подход, чрез което да се осигури: по-ефективно използване на биоресурсите, създаване на по-висока добавена стойност, нови работни места, повишаване на знанията и капацитета на заетите и ръководещите отделните сектори, икономическа, социална и екологична устойчивост при управлението на съответните сектори.

Необходимо е създаването на устойчив биоХБ (национален център за развитие на биоикономиката) от заинтересовани страни, като първоначално създадена със заповед на министъра на земеделието и храните Работна група впоследствие се преобразува в сдружение с нестопанска цел или в кълстерна формация на заинтересованите страни при наличие на достатъчна заинтересованост, в т.ч. и от други институции, фирми и организации.

Фитосанитарното състояние на иглолистните гори в последните десет години

Д-р инж. Петя МАТЕВА – главен експерт в отдел „Стопанисване на горските територии“ в ИАГ

Природните нарушения са неразделна част от сукцесията на горските екосистеми. Дълговечността на горите и тяхното богатство са подложени на сериозен натиск от трайно наблюдаваните в страната ни климатични промени, в резултат на които настъпват все по-чести увреждания от различни биотични и абиотични фактори, както и навлизането на местни и неместни инвазивни видове. Адаптацията към новите условия изисква време и е обусловена от редица фактори. За да бъде оценен рискът и да се подпомогне адаптирането и повишаването на устойчивостта и потенциала на горите за смекчаване на последиците към променящите се климатични условия, е важно да се разбират и знаят основните фитосанитарни проблеми на местно ниво.

Към 31.12.2023 г. от 4 280 137 ха горска територия заетите с горскодървесна растителност площи са почти 92 % (1 ГФ). Делът на иглолистните гори е 28 % от залесената площ, като 42 % от тях са естествени иглолистни гори, а 58 % са изкуствено създадени култури. Разпределението на залесената площ по дървесни видове към 31.12.2020 г. показва, че залесените площи с черен бор са почти 52 % от всички иглолистни, на второ място е белият бор – 26.3 %, а на трето са смърчовите гори – 15.7 %. Информацията от 2 ГФ показва, че 63 % от белоборовите и 79 % от черноборовите гори са на възраст между 21 и 60 години.

На проведеното през 2016 г. Национално съвещание с международно участие „Перспективи и насоки за стопанисването на изкуствено създадените иглолистни гори“ е посочено, че сукцесионните процеси в изкуствено създадените гори протичат изключително бързо и кулминацията в прираста се достига към 35 – 40 години, след което протичат процеси на разпадане на екосистемата (Найденев, Я., 2016). Направена е ретроспекция на станалите широкомащабни увреждания в иглолистните гори у нас, причинени от вятър, лед, сняг и пожари. Обърнато е внимание на естествената поява на болести вследствие от физиологичното отслабване на индивидите и масовите нашествия от корояди. Направен е преглед на научните заключения за генезиса на съхненето в горите и специфичността на водещите стресови фактори в отделните райони, които имат различно значение за упадък на екосистемата. Найденев представя обобщено и четирите стресови периода, на които са били изложени

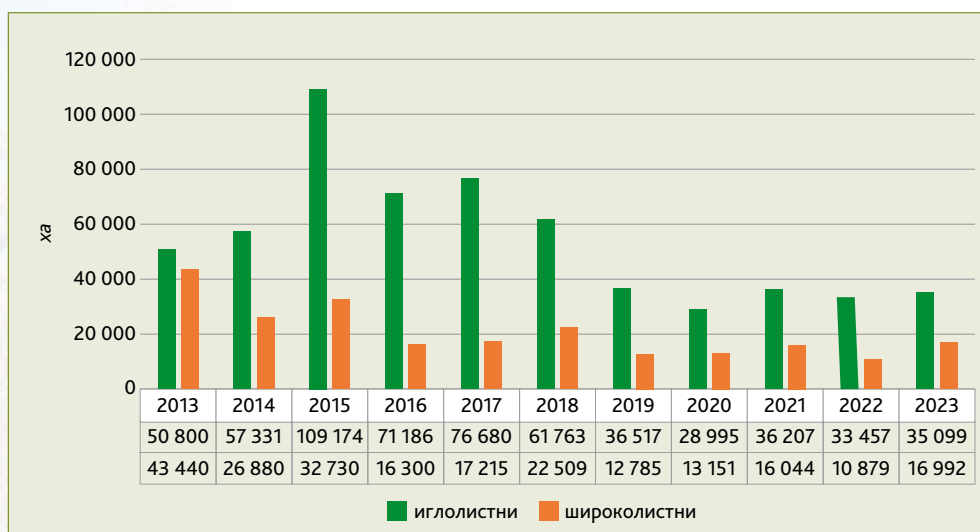
настоящите горски екосистеми в гора-та. Това са засушаванията в периодите 1945 – 1955, 1962 – 1970, 1983 – 1996 и 2001 – 2013 г., като насекомните и гъбните вредители са допълнително утежняващ фактор. Чрез дендрохронологичен анализ е установено периодично понижаване на радиалния прираст на белия и черния бор през 20 години (Мирчев и кол., 2016).

Наблюденията за установяване на здравословното състояние на горските територии са част от ежедневната работа на лесовъдската колегия. Въз основа на подадените сигнали, извършените контролни проверки, лабораторните анализи, обследвания в стационарни обекти и други експертни дейности лесозащитните станции съставят годишни лесопатологични прогнози.

Данните от лесопатологичната прогноза за страната за последните 10 години

показват, че по-големи по площ са повредите в иглолистните гори (фиг. 1), а уврежданията от насекомни вредители заемат най-голям дял (фиг. 2). Изключение е 2015 г., когато в резултат на абиотични фактори (основно от сняг, по-малко от лед и вятър) общата увредена горска площ в страната е надхвърлила 140 000 ха (3.6 % от 3 857 658 ха залесена площ по отчет 1ГФ към 31.12.2015 г.). През настоящата година най-голям дял заемат уврежданията от фитопатогени (45 %). В целия период повредите от **пожари** в горските територии са 1 – 2 % от всички увреждания в горите (фиг. 2).

Абиотичните фактори, които най-често причиняват увреждания в иглолистните гори у нас, са тежките, мокри снегове, следвани от урагани ветрове (фиг. 3). Сравнително по-рядко и малки по площ са уврежданията от лед, градушки и суша. Бавното усвояване на огромните коли-

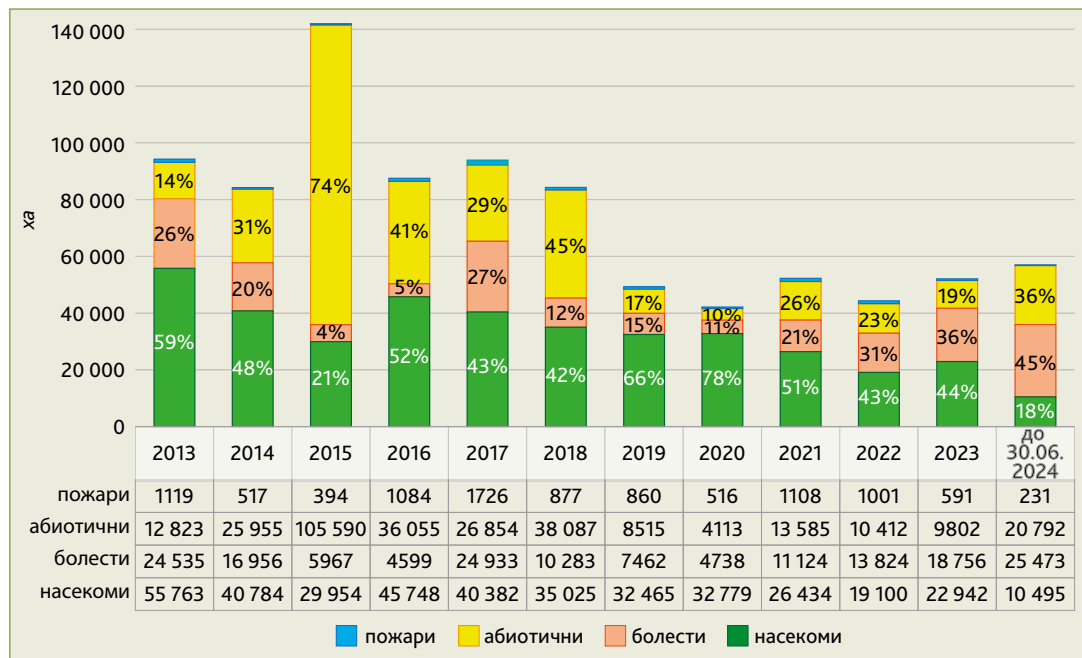
Фиг. 1. Сигнализирано увреждане в горски територии в периода 2013 – 2023 г., ха (без увреждания в разсадници и в смесени насаждения)

чества увредена дървесина от абиотични фактори води до намаляване на „санитарите“ на гората. През 2016 – 2017 г. се покачва популационната плътност на короядите (върхов, шестзъб, типограф, халкограф и други). Сравнително дребни по площ остават повредите от останалите стъблени насекомни видове в иглолистните ни гори – ликояди, градинари, семейди, коренови и стъблени хоботници. През 2016 г. е регистрирано рязко покачване – на 3400 ха, на увредените площи от голям боров градинар, след което рязко пада на 225 ха, а от 2023 г. щети от вредителя не са съобщавани.

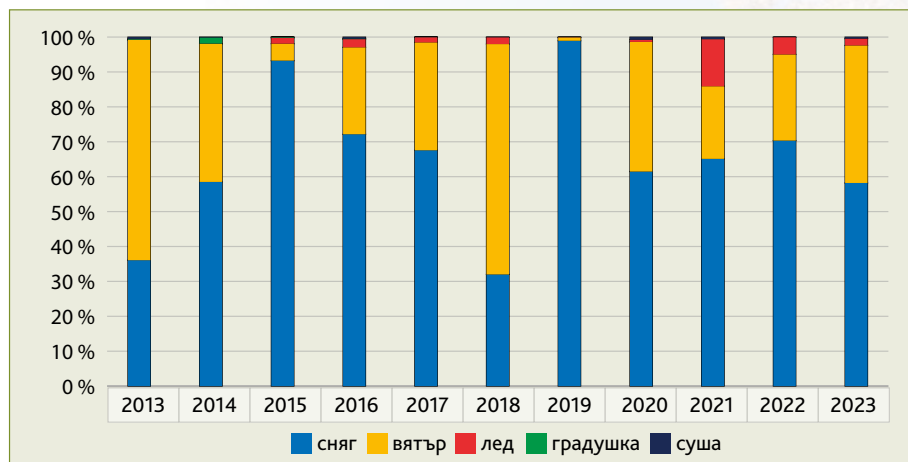
Освен стъблени вредители биотичните фактори, увреждащи иглолистните гори на България, са боровата процесиюнка, боровите листни оси и редица фитопатогени, които увреждат иглолистата, клонките, стъблата и корените на дърветата.

Боровата процесиюнка е повсеместно срещан насекомен вид в горите ни. В последните 4 години делът на засегнатите от нея гори е около 60 % от всички увредени иглолистни гори. (През 2023 г., когато беше съобщено преминаването на насекомото в Северна България, сп. „Гора“ – бр. 2/2023 г., публикува информация за вредителя и мерките за борба, които са приложими за намаляване на плътността му).

Боровите листни оси дълго време се задържаха като основен фитосанитарен проблем в Югозападна България (в района на дейност на регионалните дирекции по горите в Кюстендил и Благоевград) с дял, равен на 20 – 28 % от всички повреди в иглолистните гори. В последните две години се наблюдава плавно увеличаване на засегнатите площи и в други райони (РДГ в София и Сливен), където осите причиняват силно обезлистване. Анализ на резултатите от проведеното въздушно пръскане срещу лъжегъсениците на ръждивата борова листна оса в различни части от района на дейността си представи ЛЗС – София (сп. „Гора“, бр. 8/2020 г.). Това е и основното лесозащитно мероприятие, което се провежда при висока плътност на ръждивата оса. Другите видове борови листни оси – самотна, червеноглава, обикновена, както и увреждания от листни въшки, борова копринарка и борова семенна дървеница

Фиг. 2. Увредени горски площи в страната в периода 2013 – 2023 г., по лесопатологични прогнози (без увреждания в разсадници и в смесени насаждения)

Фиг. 3. Дялово разпределение на повредите от основните абиотични фактори в иглолистните гори в периода 2013 – 2023 г.

се срещат единично и в ниска плътност.

В последните десет години все по-често и трайно се наблюдава цялостно съхнене на короната, причинено от **фитопатогени**. Лесозащитната станция – Пловдив, и Институтът за гората – БАН, представят важните фитопатогенни гъби по иглиците на белия и черния бор (сп. „Гора“, бр. 4/2020 г.). Като причини за появата им учените от БАН и експертите от ЛЗС посочват продължителните засушавания и много високи температури на въздуха през летните и есенните сезони, както и липса на обилни снеговалежи през зимата. Всичко това е довело до чувствително намаляване на водните запаси в почвата, ниска въздушна влажност и последващо физиологично отслабване на дърветата. Бла-

гоприятно за тези процеси е и наличието на големи по площ монокултури с висока пълнота и ниска механична устойчивост.

След обширното проявление на тези заболявания през 2016 – 2017 г. в Източните Родопи (РДГ – Кърджали) и в подножието на Стара планина (Държавните горски стопанства – Хисар, Карлово и Клисурса) симптомите на *Diplodia sapinea* се появиха интензивно и през 2019 г. в Югозападна България. Постепенно бяха засегнати и други части на страната, достигайки до района на дейност на Регионалните дирекции по горите във Варна и Шумен.

През настоящата година отново съхненето – в средна и силна степен, се прояви в южното подножие на Стара планина и Източни Родопи. Към 30.06.2024 г.

в лесопатологичния модул е подадена информация за извършени обследвания на общо 23 919 ха горски площи с увреждане от фитопатогенни гъби в иглолистни гори, което е 30 % от всички сигнализирани увреждания. Със силна степен са посочени едва 4 %, а със средна – 16 %. Общият дял на уврежданията в гори от смърч, ела, веймутов бор, дугласка, кедър е 5 %, а в боровите гори – 95 %. Чистите черноборови култури с увреждане от фитопатогени са на обща площ 5670 ха (2 % от площта на черния бор по 2ГФ/2020 г.), а чистите белоборови – 7410 ха (1.4 % от площта на белия бор по 2ГФ/2020).

Разпределението по регионални дирекции показва, че в момента от съхнене са засегнати най-много площи в района на дейност на ЛЗС – Пловдив, следвано от ЛЗС – Варна. Съхнат борове, разположени в долния лесорастителен пояс, където и атмосферното, и почвеното засушаване са най-силно изразени.

Проблемът има по-скоро лесовъдско решение, тъй като лесозащитните мероприятия са ефективни единствено в горски разсадници. Спорите на основната и най-широко разпространена гъба към момента – *Diplodia sapinea*, се намират по опадалите растителни материали и запазват кълняемостта си за дълъг период. Няма разработени и разрешени фунгициди за прилагане чрез въздушно пръскане, а наземната химична борба е практически неприложима в горите. Единствено в горските разсадници растенията могат да бъдат третирани цялостно по протежение на короната и стъблото чрез продукти за растителна защита, приложими чрез конвенционална техника.

При слаба заболяемост и ниска численост на насекомите стремежът е – при спазване на профилактичните мероприятия по Наредба № 9 от 2019 г. за защита на горските територии от болести, вредители и други повреди и чрез лесовъдски мероприятия – да бъде подобро физиологичното, съответно здравословното състояние и устойчивост на насажденията. За горските култури на нетипични месторастения е необходимо да се прилагат съответните лесовъдски действия за трансформация на насажденията при спазване на изискванията на Наредба № 8 за сечите в горите.

Още през 2016 г. Попов и колектив посочват, че „трансформация на иглолистните култури е започнала, вече протичат сукцесионни процеси и се настаняват предимно подлесни видове, а в това време букът и дъбовете „търпеливо“ ще чакат да им дойде времето и да заемат тази територия“.

Съвещание по стопанисване на горите

Горски експерти и представители на науката обсъдиха мерки против съхненето на иглолистните култури

На 6 юни на територията на ДГС – Хисар, се проведе съвещание, посветено на съхненето на иглолистните белоборови и черноборови култури вследствие на фитопатогенни гъби. Събитието бе открито от зам.-министъра на земеделието и храните д-р инж. Мирослав Маринов и в него участие взеха инж. Росен Райчев – заместник изпълнителен директор на Изпълнителната агенция по горите, инж. Тони Кръстев – директор на Дирекция „Горско стопанство“ в ИАГ, инж. Здравко Бакалов – директор на ЮЦДП – Смолян, инж. Мирослав Димитров – директор, и инж. Антон Бамбалов – зам.-директор на РДГ – Пловдив, инж. Пенчо Дерменджиев – директор на

Лесозащитна станция – Пловдив, чл.-кор. проф. д.с.н. Георги Георгиев – директор, и проф. д-р Маргарита Георгиева – научен секретар, на Института за гората – БАН, преподаватели от Лесотехническият университет, служители на горски стопанства, представители на неправителствени организации, на местната власт и експерти.

Съвещанието бе организирано по инициатива на МЗХ, ИАГ, ЮЦДП – Смолян, и ЛЗС – Пловдив. Повод за свикването му бе установеното в края на 2023 г. съхнене на черния и белия бор на територията на ДГС – Хисар. Започнало от единични короядни петна, съхненето се увеличава в отделни насаждения от януари тази

В обсъждането на проблема от съхненето на иглолистните гори в ДГС – Хисар, се включиха експерти от ИАГ, учени, представители на неправителствени организации и местната власт

година, като расте и общо процентът на засегнатата площ. Предвид сериозността на проблема присъстващите на работната среща посетиха няколко обекта, залесени с бял и черен бор в общинска гора, засегната в различна степен от фитопатогенни гъби. На място бяха обсъдени причините и бе дадена оценка за влошеното здравословно състояние на иглолистните култури; дискутирани бяха мерките и действията, необходими за преодоляване на последиците от болести и вредители по насажденията. Разгледани бяха въпроси, свързани с прилагането на действащата нормативна уредба, както и възможностите за трансформация на насажденията в гори с естествен произход.

Д-р инж. Мирослав Маринов посочи част от възможните причини за появата на съхнене по иглолистните култури. По думите му те са свързани с настъпването през последните години повишаване на температурите, довело до чувствително намаляване на атмосферната влажност и водните запаси в почвата и съответно продължителни засушавания. Така се стига до понижена физиологична устойчивост на горите и се създава предпоставка за развитие на гъбни патогени и нападения от насекомни вредители. „Това е естествен процес и държавата ще предприеме мерки, като след внимателен анализ и преценка за всяко конкретно насаждение при нужда

Състоянието на насажденията в момента – въздействието на фитопатогенните гъби върху горските масиви се увеличава

ще се проведе санитарна сеч“, сподели той и добави, че химичната борба с вредителите не е достатъчно ефективна. По отношение на лесовъдските дейности в горите зам.-министърът посочи, че те ще бъдат съобразени с изготвената методика, по която насажденията са разделени на слабо, средно и силно засегнати, и за всеки терен ще се взема конкретно решение предвид спецификата му. Санитарните сечи ще бъдат насочени към подобряване на здравословното състояние на насажденията. Според д-р инж. Маринов няма да има опасност от ерозионни процеси при извършването на санитарната сеч в засегнатите горски територии, но се очаква на някои места да има временна промяна в ландшафта, за възстановяването на който лесовъдите ще предприемат съвременни действия.

В горските култури край хисарския квартал „Миромир“, които бяха част от предвидените за наблюдение на терен, се забелязва по-масабно съхнене. В миналото на тези места са извършени противоерозионни залесявания с цел овладяване на пороите. Към момента там все още не са предприети превантивни мерки, проследява се въздействието на фитопатогенните гъби върху насажденията, което е в начален етап, и предстои да се вземат решения как да се съхрани горският масив. Според прогнозите забеляването ще премине без значителни щети, но не е изключено след летния период условията за фитопатогените да са по-благоприятни. При влошаване на състоянието на насаждението процентът на повредите ще бъде допълнително обследван и ще бъдат предприети действия по извежда-

нето на санитарни сечи. Пример за таква сечи от 2013 г. бе показан в съседен участък на площ 250 дка, който към момента също е засегнат от съхнене по иглолистните култури. Поради засиленото въздействие на фитопатогенните гъби в конкретния район инж. Антон Бамбаров постави въпроса дали предвидените методи за трансформация са достатъчни, или са необходими допълнителни действия за опазването на културите като по-интензивни санитарни сечи. Прилагането им в бъдеще може да се засили не само на територията на ДГС – Хисар.

Д-р инж. Маринов съобщи, че в цялата страна за последните шест месеца са засегнати 212 000 дка, като 78 % от пострадалите площи са в района на дейност на ЛЗС – Пловдив. Най-влошено е здравословното състояние на белоборовите и черноборовите култури в районите на Регионалните дирекции по горите в Пазарджик, Стара Загора, Пловдив, Кърджали и Сливен. Над 5000 хектара са засегнатите иглолистни гори в ДГС – Хисар. Заплахата от патогени за горите според проф. д-р Маргарита Георгиева расте все повече. Тя сподели становището, че през последните години с все по-топло време и по-честото засушаване настъпват средиземноморски видове патогени, нетипични за страната ни. Каква ще бъде степента на увреждане в засегнатите масиви, зависи от вида на конкретните патогени и от специфичните условия на средата. След извеждането на санитарната сеч, където се налага осъществяването ѝ, държавата ще предприеме действия по залесяване с местни широколистни дървесни видове.

Борислав БЕЛДЕВ
Снимки: д-р инж. Нестор ДОМУСЧИЕВ

Списание „Гора“ започва анкета сред лесовъдската колегия по проблемите на съхненето на иглолистните култури в България. Предметът на поредното съвещание, посветено на проблема със съхненето на белоборовите и черноборовите култури, проведено на 6 юни в ДГС – Хисар, отваря дискусия, в която лесовъдите, научните работници, неправителствените организации и обществеността трябва активно да участват, като отговарят на два въпроса:

1. Бихте ли посочили причините за съхненето на иглолистните култури в България?
2. Какви решения на проблема бихте очертали?

**Инж. Георги ГОГУШЕВ –
заместник-директор
на РДГ – Благоевград**

1. Иглолистните култури са може би най-мощното горскостопанско дело, извършвано у нас. Те са създавани от морското равнище до 2000 м н.в., високо в планините. Когато се говори за съхнене на иглолистните култури, трябва да се прави разграничение между отделните групи и съответно – причини за съхненето. Съхненето, причинено от корояди по белия бор и смърча, е съвсем различно от съхненето при черния бор, което се наблюдава в долната лесорастителна зона. В случая ще пиша само за залесяванията с черен бор в дъбовата зона, тъй като това е актуалната тема сега.

Залесяването на иглолистни в долната лесорастителна зона е било обект на сериозни дискусии още през 60-те години на ХХ век. Изказвани са много мнения както в подкрепа на широкомащабните залесявания, така и против. Независимо че са минали няколко десетилетия, не мога да кажа еднозначно дали те са грешка, или не. По принцип съм привърженик на поддържането на естествен характер на горските екосистеми, но определено смятам, че в много случаи залесяванията с черен бор имат голямо значение за възстановяване на горската растителност.

Съхненето е резултат от много фактори, но според мен в основата е конкуренцията на естествената широколистна растителност, която се появява и постепенно увеличава своето участие под склопа на черния бор. Това е съвсем естествен процес за всяко пионерно съобщество. Наблюденията показват, че с отглеждането на културите и с навлизането на светлина се развива храстовата и дървесна растителност от естествените за района видове и условията за иглолистните се влошават. Отглежданията имат за цел да намалят конкуренцията и да дадат възможност

за достъп до повече ресурси на оставащите индивиди, като подобрят устойчивостта им. В случая това се постига само частично, тъй като добре адаптираната широколистна растителност със своето многообразие и добри възобновителни механизми бързо усвоява освободените екологични ниши. Допълнително влияние най-вероятно оказват и взаимоотношенията на микробиологично ниво, които протичат в почвата и за които ние знаем много малко.

2. Не бих го формулирал като проблем. Това е процес. Съвсем естествен процес на смяна на изкуствени пионерни съобщества с естествени. Въпросът е, че и тук многообразието е голямо и не може да се вземат еднозначни решения. Във всички случаи основна задача за нас, като наследници на лесовъдите, извършили тези залесявания, е да използваме създаденото и да насочваме процесите така, че след черния бор да имаме здрави, устойчиви и продуктивни гори. Под „използване на създадено“ не бива да се разбира усвояване на дървесината, а използване на започналия процес. Ползването на дървесината е следствие и не бива акцентът да се поставя върху него.

Трябва да се работи с това, което идва като растителност, а там, където го няма, да се търсят подходящи възможности чрез залесяване. Както посочих по-горе, в голяма част от културите от черен бор вече са се настанили много видове от естествената растителност. За съжаление, в преобладаващата си част те не са със стопанско значение и след изсъхването или изреждането на боровите се създава широколистна растителност от видове, които нямат качество и продуктивност.

Основното предизвикателство пред лесовъдите е чрез подходящи отглеждания да създадат условия за подобряване на състава на тези гори и тук трябва да се търсят решения. Едно от тях е създаване на квалифицирани работници, които да извършват тази дейност. Непрекъснатото

проследяване на процесите също е необходимо, за да има гаранции, че целите са постигнати.

**Инж. Пенчо ДЕРМЕНДЖИЕВ –
директор на Лесозащитна
станция – Пловдив**

1. Причините за съхненето са комплексни. От една страна са променените климатични условия, сухото лято и липсата на сняг през есента и зимата, високите температури през последното десетилетие. Всички те предразполагат развитието на патогени и физиологичното отслабване на насажденията. От друга страна, това са непроведените лесовъдски мероприятия, както и голямата конкуренция на подлеса за малкото количество влага, които предразполагат насажденията да загубят своята устойчивост. Да не забравяме, че голяма част от тях са залесени върху реконструкционния клас или по проекти за борба с ерозията, т.е. на бедни месторастения, и тяхната цел е била да създадат нормални растежни условия на тези насаждения. Отдавна е трябвало да се премине към сечи (за трансформация), позволяващи след тях да се възстанови местната растителност.

2. Създаването на спешна работна група, която да има за задача да опише и конкретизира (ако се налага с промяна на подзаконова нормативна база) всички действия на собственика/управляващия на горските територии. Да се проведат разговори с големите потребители на този тип дървесина с цел осигуряване на пласмент. Да се създаде организация за подготовка на репродуктивен материал за възобновяване на площите, върху които ще се провеждат санитарни/принудителни сечи. Анализирани на готовността на фирмите за добив и залесяване. Мисля, че трябва да се спрат всички редовни сечи, като на спечелилите обектите за добив в редовни насаждения да се гарантира, че тази дървесина ще им бъде запазена в „дървесен сейф“, и те да се насочат към усвояване на съхнените и изсъхналите насаждения.

Професионалната гимназия по горско стопанство и дървообработване „Николай Хайтов“ – Варна, отбеляза своята 100-годишнина

Вълнуваща и празнична, изпъстрена с трескава подготовка, емоционални моменти и многообразни инициативи, е 2024 г. за Професионалната гимназия по горско стопанство и дървообработване „Николай Хайтов“ във Варна. Навършват се 100 г. от основаването ѝ и 105 г. от рождението на нейния патрон Николай Хайтов – писател, драматург, публицист и лесовъд, както и 20 г. от именуването на Професионалната гимназия.

Честването на годишнините продължава през цялата календарна година, а празничната програма е наситена с интересни събития – конкурси, изложби, представления и концерти.

През февруари по инициатива на педагогическия колектив на Гимназията и под егидата на РУО – Варна, се проведе регионалното състезание „Природата ме вдъхновява“ за проекти на ученици от основни училища и гимназии във Варна, на което бяха представени креативни идеи в областите „Биомимикрия“, „Умно бъдеще“, „Природа“ и „Човешки разум“. Надпреварата показва отговорното отношение на младите хора към природата и нейните ресурси и оригинален начин

на мислене.

През март Гимназията в партньорство с Фондация „Памет“, чийто председател е Здравец Хайтов – синът на писателя, организира изложба на дърворезби на ученици по истории от „Диви разкази“ на Николай Хайтов и на ученически рисунки на тема „Живата гора“, която да покаже образа на гората чрез спомена за известния писател. В рамките на Пролетния салон на изкуствата в Градската художествена галерия бе показан монотипният работен лист на Илиян Марков „Дърво без корен“ по разкази на Николай Хайтов. През май се състоя и премиерата на най-новия филм по разказа „Сватба“ на Фестивала в Кан и в България. Разказите на Хайтов са дълбоко свързани с Родопата планина, затова филмът е заснет именно там – в м. Черешово, над с. Могилица. В Юнашкия салон във Варна бе прожектиран филмът на Мариус Куркински от 2021 г. „Засукан свят“.

В Регионалната библиотека „Пенчо Славейков“ се проведе научна конференция „105 години от рождението на Николай Хайтов – емблематична и ярка фигура в българската литература“, в която

участваха Здравец Хайтов, учители, литератори, библиотекари и възпитаници на Гимназията. Бяха организирани национален ученически конкурс за есе „Крила имат само тези, дето сърце им иска да лети“ и ученически конкурс за видеоклип, снимки или колаж на Училището под надслов „Моята гимназия в кадър“. Сред проявите, с която Гимназията отбеляза един век от основаването си, беше засаждането от ученици на 100 дръвчета, предоставени от Горското стопанство в града, и заснемането на видеоклип с химна на Училището, издаването на алманах и на юбилеен вестник.

Кулминацията на тържествата бе на 11 май, когато се състоя събор на възпитаници на Гимназията. Изпълнен с емоции и споделени спомени, празникът беше уважен и от преподаватели и служители, чийто професионален път е преминал в образователната институция. В тържественото си слово директорът на гимназията инж. Мария Георгиева благодари на всички, които са участвали в изграждането на учебната институция, и призова присъстващите да се върнат към корените си и да се гордеят с постигнатите

Екипът от педагози бе удостоен с награда „Варна“ в категорията „Колектив на годината“ в областта на средното училищно образование

ИСТОРИЯ НА ПГГСД „НИКОЛАЙ ХАЙТОВ“

Преди 100 години училището е основано в с. Долни чифлик по инициатива на жителите му, които са искали децата им освен земеделие да имат възможността да учат и занаят. Така се появява Държавно практическо столарско училище. Няколко години по-късно е преместено във Варна под името Държавно допълнително занаятчийско училище по столарство.

От 1945 г. се преустройва в Средно техническо училище. Годици наред е известно като Техникум по дървообработване и вътрешна архитектура „Васил Коларов“. През 1991 г. е преименувано в Техникум по горско стопанство и дървообработване, а през 2003 г. в Професионална гимназия по горско стопанство и дървообработване, като от 2004 г. насам носи името на големия родолюбец, писател и лесовъд Николай Хайтов.

От 2016 г. се предлага и дуална форма на обучение. От общо 23 паралелки с 415 ученици към настоящия момент 7 паралелки са в дуална форма със 158 ученици. Практика е по-голямата част от завършващите ученици да продължат обучението си в Лесотехническия университет.

Дърворезбените елементи в Гимназията са над 1000. Цялото училище е обзаведено с дърворезбени пана – класни стаи, кабинети, дирекция, учителска стая и коридори.

Всичко започва в далечната 1984 г. под ръководството на Димитър Досев, който решава да приложи красивите елементи в интериора на Гимназията. От 1996 г. има традиция всяка година да се прибавят още елементи и пана. Преди, когато ученици са изучавали дърворезбарство, всичко се е изработвало от тях, а сега изявени таланти деца изработват отделни елементи по проекта на Димитър Досев. На всеки пет години към интериора се прибавя по-голяма и мащабна творба.

Училището разполага с много добра и модерна материална база. През 2018 – 2019 г. по Оперативна програма „Региони в растеж“ в него е извършен цялостен ремонт. Санирана е цялата сграда и са обновени всички кабинети и класни стаи. В двора на училището има красив парк, горски разсадник и дендрариум.

Всички ученици изучават английски език, включително и разширено, а от следващата учебна 2024 – 2025 г. ще могат да изучават и немски. Специалностите, които се предлагат в гимназията, са шест: „Интериорен дизайн“, „Мебелно производство“, „Парково строителство и озеленяване“, „Горско и ловно стопанство“, „Производство на тапицирани изделия“ и „Реставрация на стилни мебели и дограма“. Преди години е имало прием и в специалността „Дърворезбарство“, но сега тя е част от обучението по „Реставрация на стилни мебели и дограма“, където се учи дървоостругарство и тапицерство.

успехи на Гимназията.

На видеостена беше представена 100-годишната история на Училището. Събитието даде възможност на възпитаниците му да се върнат назад във времето и да споделят своите впечатления от миналото, а за настоящите и бивши преподаватели се превърна в празник на спомените (сн. 1 и 2). Едни от най-вълнуващите моменти бяха срещите на ученици с техните бивши преподаватели и споделените постижения и опит. Поздрав по повод годишнината отправи инж. Владислав Георгиев – възпитаник на Гимназията и настоящ директор на ДГС – Варна.

Празнично настроение донесоха изпълненията на хора при храм „Свети Атанасий“ във Варна, на Младежкия танцов ансамбъл „Фолклорна палитра“, Фолклорния ансамбъл „Гергана“ с ръководител д-р Свилен Христов – възпитаник на учебното заведение, на таланти ученици от клуб „Фантазия“ и майстори на гайдата.

Юбилейният концерт, който се проведе на 16 май във Фестивален и конгресен център – Варна, бе плод на екипната работа на педагогическия състав. Той съчетаваше магическите звуци на гайдата и кавала, запленяващи детски гласчета, впечатляващи хореографии в танца, кръшни хора и артистични превъплъщения при пресъздаването на Хайтовите герои и интерпретацията на актуалните му и днес разкази. Освен възпитаници на Гимназията в него се включиха представители на Народен хор „Българче“, Клуб за народни танци при НЧ „Искра – 1905“ – с. Николаевка, Оркестър „Орхидея“ и други изпълнители. Официални гости на събитието бяха д-р Ирена Радева – началник на РУО – Варна, Марин Маринов – председател на Окръжен съд – Варна, представители на местната власт, директори на образователни институции, представители на горски стопанства, собственици и управители на мебелни фирми.

В навечерието на 24 май екипът от педагози на Професионалната гимназия по горско стопанство и дървообработване „Николай Хайтов“ бе удостоен с награда „Варна“ в категорията „Колектив на годината“ в областта на средното училищно образование.

**Татяна ДОБРИНОВА, Галина КУЗМАНОВА
и Владислав СТОЙНЕВ – учители по
БЕЛ в ПГГСД „Николай Хайтов“ – Варна**

Обзор на състоянието на дивечовите запаси в България

Във връзка с изискванията на чл. 61 от Правилника за прилагане на Закона за лова и опазване на дивеча с писмо на Изпълнителната агенция по горите с рег. индекс № ИАГ – 1393/16.01.2024 г., бяха дадени указанията относно провеждане на пролетните преброявания на дивеча за 2024 г. и бе извършена пролетна таксация на дивечовите запаси в ловностопанските райони на територията на страната.

Ръководството на всяка регионална дирекция по горите извърши подготовка за правилното провеждане на таксацията на дивечовите запаси в ловностопанските райони.

След проведените инструктивни съвещания, организирани в държавните горски и ловни стопанства, ръководителите на сдруженията изготвиха графици за провеждане на таксацията в ловностопанските райони на ловните дружини след съгласуване с техните ръководства и определена съответните отговорници.

Таксацията в горските територии бе извършена едновременно в едни и същи дни, за да не се допусне преброяването на един и същ дивеч два или повече пъти.

Таксирането на дивеча в държавните ловностопански райони, за които няма сключени договори за предоставяне на стопанисването и ползването на дивеча, се извърши от съответните държавни горски стопанства, както и в държавните ловни стопанства. Таксирането на дивеча в държавните дивечовъдни участъци се проведе от юридическите лица, сключили договори за стопанисване и ползване на дивеча по чл. 36, ал. 1 от Закона за лова и опазване на дивеча.

Установяването на запасите на едрия дивеч се реализира съгласно заложените принципи в Наредба № 18 от 07.10.2015 г. за инвентаризация и планиране в горските територии, както и Методиката за мониторинг на запаса на дивата свиня и едрия дивеч в Република България. При оформяне на таксационните данни са взети предвид целогодишните наблюдения върху

дивеча, резултатите от ловните излети, а при дивата свиня – и отпада й от болестта африканската чума по свинете.

Държавните горски и ловни стопанства представиха за обобщаване в регионалните дирекции по горите резултатите от таксацията по ловностопански райони, като използваха изготвените в електронен вид в информационната система на ИАГ (<https://www.system.iag.bg>), образци за държавните ловностопански райони и районите на ловните дружини.

Регионалните дирекции по горите представиха в информационната система на ИАГ обобщени таксации по ловностопански райони, придружени с писмен обзор за състоянието на дивеча и причините за настъпили изменения в количествено и качествено отношение. Едновременно с таксацията на дивеча за ловностопанските райони регионалните дирекции по горите представиха в ИАГ и проектоплановите за ползването на дивеча през ловния сезон 2024 – 2025 г. по териториалните поделения държавни горски и ловни стопанства.

Обзорите за състоянието на дивечовите запаси по регионалните дирекции показват, че таксацията на дивеча е изготвена съгласно дадените указания. Резултатите от таксацията бяха представени в срок, като данните са отразени в съответните форми в интернет базираната информационна система на ИАГ.

Данни от проведените таксации в трите национални парка не бяха представени, поради което не са посочени.

Анализът на резултатите налага извода, че при едрия дивеч във всички ловностопански райони като цяло се формират дивечови популации, които постепенно нарастват.

Получените резултати от таксацията при отделните видове дивеч имат следната характеристика:

БЛАГОРОДЕН ЕЛЕН

Общата численост на благород-

ния елен възлиза на 41 384 бр., от които в държавните ловностопански райони (ДЛСР) са 22 701 и в ловностопанските райони на ловните дружини – 18 683. В сравнение с миналата година е налице увеличаване от 2950 бр., или със 7.1 %. Нарастването при благородния елен е основно в предоставените ловностопански райони (ПЛСР), – 11.1 %. В държавните ловни стопанства и дивечовъдните участъци (ДУ), отдадени за стопанисване на дивеча от юридически лица по реда на чл. 36, ал. 1 от ЗЛОД, се отчита нарастване на запаса на този ловен вид с 3.9 %, което е в резултат на доброто изпълнение на инвестиционните програми към договорите за стопанисване на дивеча, в т.ч. регулирането на хищниците и по-ефективната охрана.

По-голям ръст на запасите от благороден елен има в ловностопанските райони от териториалния обхват на Регионалните дирекции по горите в Русе, Шумен, Бургас и Велико Търново. Нарастването на запаса се дължи основно на редовното подхранване, ограничаване в голяма степен на браконьерството и на отстрела на хищници.

Половото съотношение на този вид дивеч в държавните ловностопански райони е 1:1.4 в полза на женските индивиди.

ЕЛЕН ЛОПАТАР

Запасът от елен лопатар в страната е 12 812 бр., от които 8019 в държавните ловностопански райони и 4793 в ловностопанските райони на ловните дружини. В сравнение с миналата година има увеличаване на запаса – общо с 671 бр., или с 5.2 %.

Този вид дивеч основно се стопанисва в оградени площи, което прави управлението на запаса значително по-лесно и предвидимо, насочено към извеждане на необходимата селекция за регулиране на възрастовата и половата структура с цел повишаване на качеството на трофеите. През последните години видът се разселва и в ловностопанските райони на ловните дружини.

ПРОЛЕТНО ТАКСИРАНЕ НА ДИВЕЧА В БЪЛГАРИЯ – 2024 година

РДГ	ВИД ДИВЕЧ											
	ЕДЪР ДИВЕЧ										ДРЕБЕН	
	Благор. елен	Елен лопатар	Сърна	Дива свиня	Дива коза	Глухар	Муфлон	Алп. козиорог	Тиб.як	Зубър	Заяк	Фазан
ДЪРЖАВНИ ЛОВНОСТОПАНСКИ РАЙОНИ												
Берковица	429	3	2256	560	19	9	33	0	0	0	667	208
Благоевград	198	324	3224	1081	0	485	218	0	0	0	1904	6
Бургас	2154	1030	3330	1951	0	0	389	0	0	0	1481	65
Варна	1584	608	1244	829	0	0	332	0	0	0	1419	1974
Велико Търново	1726	473	1862	623	22	0	166	0	0	0	632	815
Кърджали	472	260	1423	1256	13	0	446	0	0	0	1057	234
Кюстендил	228	218	1007	278	138	15	220	0	0	0	234	0
Ловеч	882	149	1203	556	4	0	0	0	0	0	170	130
Пазарджик	533	284	2009	935	264	715	319	0	0	0	608	0
Пловдив	1915	1314	2937	1909	1114	248	877	16	0	0	1498	1550
Русе	4783	508	2401	844	0	0	64	0	0	65	1914	1219
Сливен	829	74	1538	902	0	0	96	0	0	0	700	421
Смолян	571	153	1510	1079	608	787	315	0	0	0	1091	0
София	1665	2158	2083	1105	229	181	369	0	18	0	242	50
Стара Загора	819	38	1486	447	61	0	36	0	0	0	860	333
Шумен	3866	330	1823	1558	0	0	278	0	0	0	1176	363
ДЛСР по РДГ:	22 654	7924	31 336	15 913	2472	2440	4158	16	18	65	15 653	7368
УОГС – Петрохан	42	40	310	35	0	0	0	0	0	0	0	0
УОГС – Юндола	0	55	72	30	0	4	62	0	0	0	40	0
ДЛСР Военно ЛС	5	0	9	5	0	0	0	0	0	0	0	0
Предост. на др. ведомства:	47	95	391	70	0	4	62	0	0	0	40	0
ПРЕДОСТАВЕНИ ЛОВНОСТОПАНСКИ РАЙОНИ												
Берковица	681	51	9983	3596	0	0	0	0	0	0	32 401	33 886
Благоевград	12	52	4337	2362	0	0	0	0	0	0	17 740	339
Бургас	1195	139	5008	2136	0	0	0	0	0	0	26 668	5024
Варна	698	124	3929	1864	0	0	108	0	0	0	26 636	22 449
Велико Търново	2718	18	8116	3756	0	0	94	0	0	0	19 190	24 696
Кърджали	848	2383	13 433	5686	11	0	0	0	0	0	29 641	17 852
Кюстендил	15		5214	2410	0	0	0	0	0	0	9621	258
Ловеч	1292	28	10 057	2789	0	0	0	0	0	0	37 629	42 827
Пазарджик	87	113	3850	1692	0	105	0	0	0	0	15 875	3237
Пловдив	395	15	6238	2379	47	60	14	0	0	0	42 547	31 365
Русе	2527		4166	776	0	0	0	0	0	0	38 845	19 480
Сливен	1248	53	5804	2251	0	0	42	0	0	0	34 605	11 971
Смолян	1024	143	8198	3093	1350	1448	69	0	0	0	12 965	20
София	511	159	12 436	4202	14	7	0	0	0	0	17 658	4442
Стара Загора	574	18	4669	1240	54	0	142	0	0	0	19 648	20 240
Шумен	4727		4586	1818	0	0	0	0	0	0	20 982	8549
Еледжик	27	218	154	114	0	0	16	0	0	0	18	0
Студен кладенец	104	1279	53	62	0	0	0	0	0	15	150	0
ПЛСР по РДГ:	18 683	4793	110 231	42 226	1476	1620	485	0	0	15	402 819	246 635
ОБЩО ДЛСР 2024	22 701	8019	31 727	15 983	2472	2444	4220	16	18	65	15 693	7368
ДЛСР 2023	21 821	7770	29 793	12 889	2377	2368	4033	0	17	62	15 010	6702
% спрямо 2023	3.9	3.1	6.1	19.4	3.8	3.1	4.4	100.0	5.6	4.6	4.4	9.0
ОБЩО ПЛСР 2024	18 683	4793	110 231	42 226	1476	1620	485	0	0	15	402 819	246 635
ПЛСР 2023	16 613	4371	105 183	34 233	1312	1606	478	0	0	10	375 111	226 982
% спрямо 2023	11.1	8.8	4.6	18.9	11.1	0.9	1.4	0.0	0.0	33.3	6.9	8.0
ВСИЧКО 2024	41 384	12 812	141 958	58 209	3948	4064	4705	16	18	80	418 512	254 003
Всичко 2023	38 434	12 141	134 976	47 122	3689	3974	4511	0	17	72	390 121	233 684
% спрямо 2023	7.1	5.2	4.9	19.0	6.6	2.2	4.1	100.0	5.6	10.0	6.8	8.0

ДИВЕЧ		ХИЩНИЦИ			
Яребица	Кеклик	Вълк	Чакал	Лисица	Скитащи кучета
339	80	71	244	310	48
333	662	237	4	583	93
39	0	158	1047	584	59
316	0	0	797	397	136
20	0	40	218	248	37
192	74	70	173	227	60
260	90	30	15	119	15
40	0	32	162	118	6
0	0	51	24	332	48
1521	55	61	120	425	22
301	0	1	776	335	100
167	15	44	506	252	11
77	54	75	6	356	64
408	28	58	190	328	58
205	10	52	227	219	51
169	0	35	642	394	116
4387	1068	1015	5151	5227	924
0	0	6	10	50	7
0	0	2	0	14	20
0	0	0	4	6	0
0	0	8	14	70	27
34 004	341	150	6941	4202	1842
12 720	7468	322	286	1737	785
17 948	647	248	7128	2662	882
22 183	12	3	4915	2348	1645
5053	10	106	6258	3382	2543
24 129	2787	265	6705	4038	1993
14 526	779	106	1273	1528	899
11 417	185	45	7506	3532	2177
24 215	44	31	1663	1674	582
72 248	617	84	3262	2605	1124
9240			3823	2727	1714
35 536	603	138	5706	3011	969
1360	888	188	31	2968	869
24 656	1073	271	4163	3376	1987
28 677	115	48	6769	2575	1189
10 063	0	14	4950	2976	1799
8	0	0	2	8	0
0	70	11	60	25	3
347 983	15 639	2030	71 441	45 374	23 002
4387	1068	1023	5165	5297	951
4945	1095	1066	5074	4909	917
-12.7	-2.5	-4.2	1.8	7.3	3.6
347 983	15 639	2030	71 441	45 374	2.3002
339 345	14 975	1935	62 013	42 220	22 438
2.5	4.2	4.7	13.2	7.0	2.5
352 370	16 707	3053	76 606	50 671	23 953
344 290	16 070	3001	67 087	47 129	23 355
2.3	3.8	1.7	12.4	7.0	2.5

Половото съотношение на този вид дивеч в държавните ловностопански райони е 1:1.4 в полза на женските индивиди.

Запасът като цяло е над допустимия за страната.

СЪРНА

Сърната наброява 141 958, от които 31 727 в държавните ловностопански райони и 110 231 в ловностопанските райони на ловните дружини. Спрямо миналата година увеличаването е с 6982 бр., или с 4.9 %.

При анализ на данните е установено, че видът поддържа бавен, но постоянен темп на повишаване на запаса. Една от причините за бавния темп на нарастване тук е загубата на голяма част от естественя прираст, но вече може да се отбележи общо стабилизиране на запасите на сърната в страната. Намалването на запаса в някои от предоставените ловностопански райони, в които няма предвидено ползване, се дължи на браконьерството, включително и от ловци по време на провеждащите се излети за лов на дива свиня, както и на големия запас на хищниците.

Половото съотношение на този вид дивеч във всички ловностопански райони е около 1:1.

Като цяло за страната запасът от сърна е под допустимия.

ДИВА СВИНЯ

Дивата свиня в страната наброява 58 209. Мерките, които бяха предприети от стопанисващите дивеча през 2020, 2021 и 2022 г. за намаляване на запаса на дивата свиня с цел ограничаване на разпространението на болестта АЧС, доведоха до положителни резултати. Запасът на дивата свиня като цяло за страната бе сведен под допустимия. Темпът на разпространение на заболяването се забави и в ловностопански райони, в които дивата свиня бе изчезнала като ловен вид, се наблюдава завръщането ѝ. Нарастване на запасите на вида има във всички ловностопански райони.

Увеличаването на запаса спрямо миналата година е с 11 087 бр., или с 19.0 %. Въпреки че запасите от дива свиня в страната бележат увеличаване, притеснителна е появата на вторични огнища на АЧС. Необходимо е да продължи

стриктното спазване на мерките за биосигурност с цел ограничаване на разпространението на болестта, дадени в заповеди № РД 48-61/01.10.2019 г., изменена със Заповед № РД 48-3/06.01.2020 г., и Заповед № РД 48-23/18.02.2020 г. на министъра на земеделието, храните и горите.

ДИВА КОЗА

Запасът ѝ в страната наброява 3948. Това е увеличаване спрямо миналата година с 259 бр., или с 6.6 %. Общо за страната числеността на дивата коза е по-голяма, но поради липсата на таксационни данни от трите национални парка за 2024 г. точният запас не може да бъде посочен. Популацията на дива коза на територията на РДГ – Смолян, е стабилна и наличният запас (1958 бр.) е над допустимия (1054 бр.). Налице е естествено разселване на вида в ловностопанските райони, стопанисвани от ловните дружини.

МУФЛОН

Броят на муфлоните в страната е 4705. Нарастването на запаса спрямо миналата година е 194 бр. (4.1 %) В държавните ловностопански райони запасите от муфлон са увеличени с общо 4.4 %, а в ловностопанските райони на ловните дружини – с 1.4 %.

Муфлонът основно се стопанисва в оградени площи, което прави управлението на запаса значително по-лесно, в т.ч. извеждане на необходимата селекция за регулиране на възрастовата и половата структура с цел повишаване на качеството на трофеите.

Положените грижи за вида през 2023 г. водят до увеличаване на числеността му в голяма част от ловностопанските райони, но като цяло за страната запасът е под допустимия.

ГЛУХАР

Общият брой на глухарите в страната е 4064. Спрямо миналата година има увеличаване на запаса с 90 бр., или с 2.2 %.

Въпреки загубата на местообитания, намаляването на основната хранителна база на вида, браконьерство и други неблагоприятни фактори запасите на глухаря се стабилизират и увеличават, макар ръстът да е малък.

ДРЕБЕН ДИВЕЧ

– Заек – 418 512 бр., увеличаване с 28 391 (6.8 %) спрямо 2023 г.

– Фазан – 254 003 бр., увеличаване с 20 319 (8.0 %).

– Яребица – 352 370 бр., увеличаване с 8080 (2.3 %).

– Кеклик – 16 707 бр., увеличаване с 637 (3.8 %).

Слабият ръст на запасите от дребен дивеч се дължи на постепенното изчезване на естествените местообитания най-вече в Северна България, браконьерството и разпространението на много хищници. Застрашен от изчезване е кекликът, защото и при него естествените местообитания намаляват, а всяка година се разселват много малки количества от вида. Реалната численост на дребния дивеч във всички ловностопански райони ще бъде установена след провеждане на контролните есенни таксации.

ХИЩНИЦИ

Понастоящем страната обитават 3053 вълка, с 52 бр. (1.7 %) повече

отколкото през 2023 година. Чакълът също е нараснал с 9519 бр. (12.4 %) и наброява 76 606.

Запасът от лисица в страната е 50 671 бр., като увеличаването спрямо 2023 г. е с 3542 (7 %). Всички ловностопански райони обитават 23 953 скитащи кучета, увеличили се спрямо 2023 г. с 598 бр. (2.5 %).

При тази висока численост на хищниците отново се налага изводът, че без целенасочено регулиране на популациите им възпроизводството на дивеча ще бъде компрометирано.

През изминалата година като цяло здравословният статус на дивеча беше добър с изключение на появата на вторични огнища на АЧС. Отделни огнища на болестта син език по преживните животни и инфлуенцата по птиците, установени в животновъдни обекти, представляваха потенциална опасност за част от дивите животни и птици, но разпространението на тези заболявания при

дивеча не са установени през 2023 година.

Стриктното спазване на мерките за биосигурност е необходимо да продължи с цел недопускане/ограничаване на разпространението на заболявания по дивеча и поддържане на добър здравен статус.

И през 2024 г. работата по достигане на допустимите запаси и селекцията в популациите на едрия дивеч трябва да продължи, защото това е основна предпоставка за добиване на качествени трофеи.

Необходимо е упражняване на адекватен и ефективен контрол от страна на стопанисващите дивеча (ДГС, ДЛС и юридически лица) със съдействие на МВР по места срещу браконьерството, извършване на проверки по време на ловните излети за стриктно спазване на ЗЛОД и ППЗЛОД и действащата нормативна база, както и ефективна борба за намаляване на числеността на хищниците.

**Отдел „Ловно стопанство“
в ИАГ**

Положиха основите на Олимпийската гора в Радомир

От 26 юли светът следи Летните олимпийски игри в Париж. Олимпиадата е двадесет и втората, в която участва България. Членовете на Клуб „Олимпиаец“ – Радомир, който тази година отбелязва своята 20-годишнина, по своеобразен начин се подготвиха за знаменателното световно спортно събитие.

Първото мероприятие от серията дейности за честването на годишнината е проведено по време на Седмицата на гората в м. Барбул, където членовете на Клуб „Олимпиаец“ и служителите на Държавно горско стопанство – Радомир, положиха основите на Олимпийската гора със засаждането на 20 фиданки от бреза и ясен. В залесяването се включиха Ловно-рибарското сдружение в Радомир, Районната служба „Пожарна безопасност и защита на населението“ и учениците от Екоклуб „Планински кристал“ при СУ „Св. Св. Кирил и Методий“ – Радомир. Гости на събитието бяха Светослав Кирилов – председател на Общинския съвет в Радомир, инспектор Кирил Назърски от РС ПБЗН, инж. Иво Банков – председател на ЛРС – Радомир, Маргарита Ананиева – директор на СУ „Св. Св. Кирил и Методий“, инж. Веселин Владов – директор на ДГС – Радомир. Екипът на инж. Владов показва на участниците как се засаждат фиданките. Всички пристъпиха към залесяването с мисълта, че трябва да полагат грижи за дръвчетата,

за да се превърнат те в бъдещата гора, която ще е прекрасно зелено наследство, завещано от днешното поколение на следващите. Фиданките бяха грижливо полети и бе сложена табелата, озаглавяваща създаването на Олимпийската гора.

**Доротей АНДОНОВА-КОСТАДИНОВА
председател на Клуб „Олимпиаец“ – Радомир**

TAF 690 S5

STAGE V
Екологичен
стандарт

Perkins
Двигател

136
К.С.

Двигател
Perkins 4 цилиндров,
Common Rail Turbo

Скоростна кутия
2 възможности:
Allison 6+1 автоматична
или
Eaton 5+1 механична

Максимален
въртящ момент
550 Nm при 1500 об./мин.

Кабина
ROPS и FOPS сертифицирана,
повишена видимост,
подгряваща пневматична
седалка за оператора

Изключителен представител на

IRUM
European tractors

за България.

Противоерозионните залесявания на ДГС – Симитли – мисията е възможна

Тръгваме към ДГС – Симитли, с очакването да видим противоерозионното залесяване, за което от колеги сме чули, че горските от Симитли са извършили трудов подвиг, и професионалното любопитство ни отвежда да го видим с очите си и да го покажем.

И в един горещ летен ден заедно с директора инж. Благой Кишев,

старши лесничей инж. Ангел Атанасов, ръководителя на разсадник Кирил Гиздов и горския стражар Александър Теов тръгваме по пътя на фиданките (сн. 1). Някои от тях са отгледани в разсадник „Орловец“ на ДГС – Симитли, останалите са произведени в други разсадници на Югозападното държавно предприятие. Изкачването ни за-

почва от местността Божиница над село Крупник, недалеч от Симитли. Стръмната пътека е възможна единствено пеша, а целият дървен материал – колчета, необходими за направата на противоерозионните плетчета, инструментите за работа, фиданките, всичко е пренасяно на ръка и с помощта на една конска сила – кобилата Силвия (сн. 2). Каменистата пътека бързо ни издига над селото, откъдето се разкрива чудна панорама към котловината – сред зеленината долу в ниското се виждат Крупник, Черниче, в далечината – Симитли, коритото на Струма и главният път Е79, който всъщност става причина за противоерозионното залесяване (сн. 3). Пороят Бабин град многократно

1

2

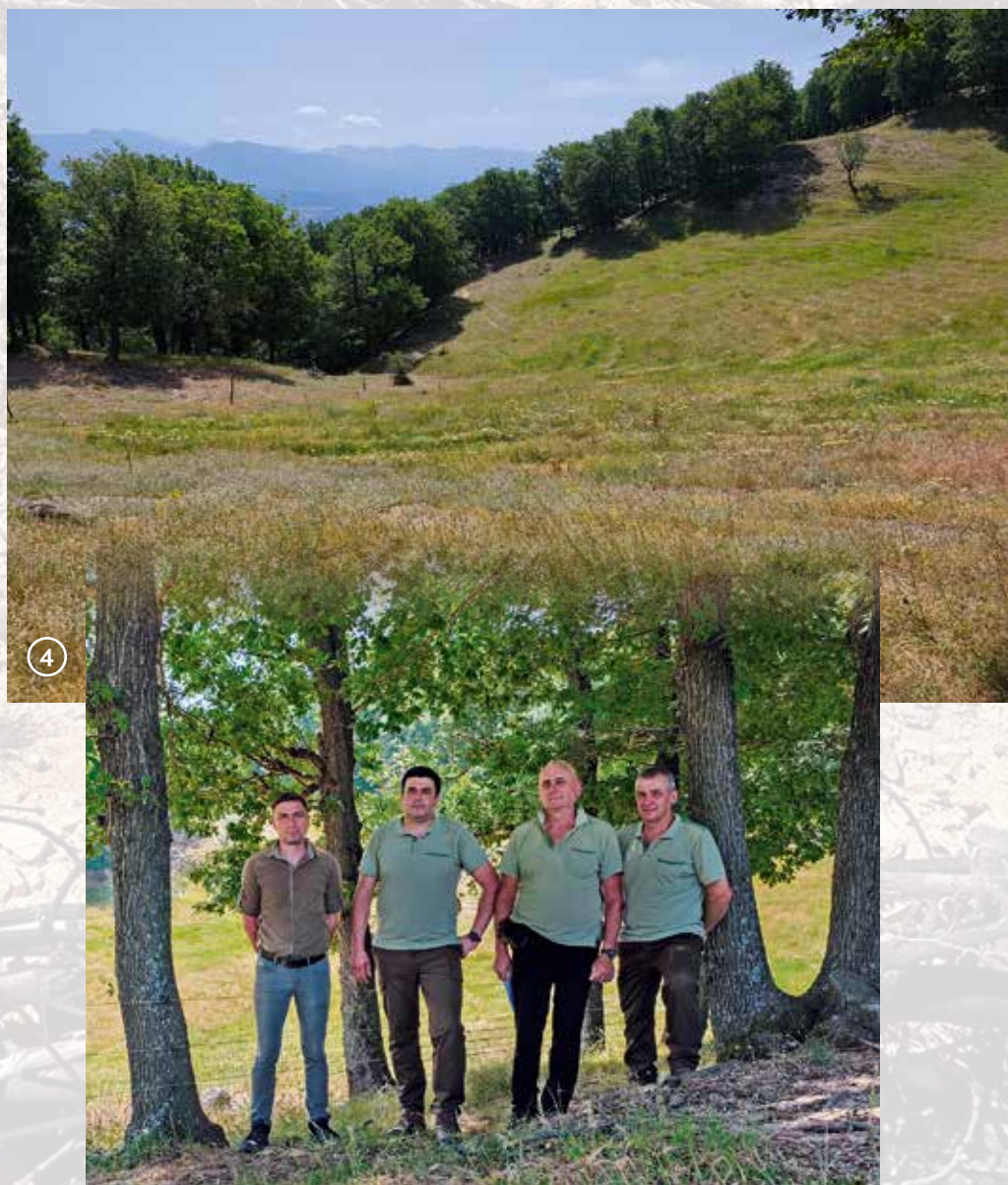

се проверява и поддържа от горските стражари.

Добре че домакините ни са сладкодумни, та някак неусетно, въпреки жегата и стръмнината, стигаме до първия обект в местността Бабин град, дала името и на пороя (сн. 4). Тук са залесени 8 дка, като нали помните – всички инструменти, материали и фиданки са изнесени на ръка, някъде и до 800 м надморска височина, при наклон 35 – 45 градуса. Работата е екипна, начело с директора инж. Благой Кишев участват всички горски служители от Стопанството, както и работниците от разсадника. Материалите се предават от ръка на ръка. На място правят противоерозионните плетчета и ги закрепват върху отвесните склонове над Кресненското дефиле (сн. 5). На някои места се е налагало да се държат един за

причинява затварянето на международната пътна артерия, но след първото залесяване през 2021 г. се отчита положителен ефект и се взема решение да продължи укрепването на ерозиралите терени.

Залесяванията започват по инициатива на д-р инж. Георги Гогошев – зам.-директор на РДГ – Благоевград, през Седмицата на гората 2021 г., с черен бор. През есента на същата година Стопанството извършва залесяване на площ 19 дка и тогава все още всички са скептични, че на такъв сипей е възможно да се залесява и да има изобщо добро прихващане. Но резултатите напълно опровергават съмненията. През есента на 2023 и пролетта на 2024 г. по проект „Подпомагане на възстановяването, климатичната устойчивост и значимостта за биологичното разнообразие на приоритетни горски местообитания в Natura 2000 зони“ на програма LIFE на ЕК е направена почвоподготовка в три подотдела (188 „5“ на 8 дка, 188 „4“ – 5 дка, и 188 „н“ – 13 дка) и тази пролет за няма и два месеца е извършено противоерозионното залесяване на всичките 26 декара. А фиданките от космат и зимен дъб, мъждрян, дива круша, благун, черен бор имат много добро прихващане. Заради опасността да бъдат унищожени от пашата на домашните животни, се налага и поставянето на електропастир, който огражда цялата площ от 26 дка и ежедневно

метър успяват да изработят и поставят над 1000 метра плетчета и да отвоюват място в пясъклия и скалист склон за над 15 000 фиданки, които уверено надигат зелени връхчета (сн. 6).

Следва стръмно слизане към следващия подотдел. Ако пътувате по Е79 през Кресненското дефиле в посока Симитли – Кресна, погледнете нагоре вдясно, за да си представите. Теренът става все по-стръмен и пясъклив, а вятърът, който в горещината разхлажда, не стихва цяла година. На такова месторамене без човешката на-

меса възобновяване на дървесна растителност не би било възможно. А днес в терасите, почти отвесно, зеленят младите фиданки и дават надежда за укрепени склонове и напълно овладян порой (сн. 7). И наистина се възхищаваме на този изключителен труд, който нито камерата, нито думите могат да опишат достатъчно ярко, но с очите си се уверяваме и хич не е пресилено да кажем, че служителите на Стопанството са извършили професионален подвиг.

Екип на списание „Гора”

друг по най-стръмното, докато подготвят терасите и площадките и залесяват. Една жива верига от ръце, водени от ентузиазъм и желание да постигнат и невъзможното. „В началото мислехме, че мисията е невъзможна, но малко по малко започнахме да добиваме увереност. И всеки ден се учим от по-опитните“ – споделя инж. Кишев. И така метър по

Гората като уникална класна стая

Кампанията „Горска класна стая“ – инициатива на Изпълнителната агенция по горите, подкрепена от Министерството на земеделието и храните, се проведе на територията на 20 държавни горски и ловни стопанства. В рамките на две седмици – от 31 май до 14 юни, бяха организирани повече от 40 събития в цялата страна, насочени към учениците от началните и основните училища, осъществени по методите на „Горската педагогика“, и към младежи от професионални гимназии, повечето от които – с изучаване на специалности, свързани с горското и ловното стопанство и дърводобива.

Участваха представители на 65 горски структури – шестте държавни предприятия, държавни горски и ловни стопанства, регионални дирекции по горите, дирекции на природни паркове, лесозащитни и горски семеконтролни станции.

За учениците от професионалните гимназии гората се откри като уникална класна стая, в която се докоснаха до различните дейности, свързани с устойчивото ѝ стопанисване. В предвидените за

посещение насаждения младежите се запознаха с начина на маркиране, целта на провеждането на различните видове сечи, предизвикателствата при опазване на горите от болести и вредители, влиянието на климатичните промени, мерките за защита на горите от пожари. Получиха и възможността да работят с различни инструменти за измерване на височината и диаметъра на дърветата.

Заместник-министърът на земеделието и храните д-р инж. Мирослав Маринов даде официалното начало на кампанията на 31 май край с. Железница – територия на ДГС – София, в ПП „Витоша“, където студенти в III и IV курс от Факултет „Горско стопанство“ в ЛТУ, придружени от своя преподавател по лесовъдство гл. ас. д-р Нено Александров, участваха в първата „Горска класна стая“.

Експерти от ИАГ, ЮЗДП – Благоевград, ДГС – София, и РДГ – София, представиха пред младежите и пред журналисти от медиите целите на извършените санитарни сечи, процеса по възобновяване на гората, изискванията на сертификацията в горите. На бъдещите лесовъди бяха показани насаж-

дения, включително и направени от доброволци под ръководството на ДГС – София. Студентите видяха успешно залесено насаждение, както и такова, което предстои да бъде презалесено. По тези и други теми, свързани със стопанисването на горите, се изказаха д-р инж. Мирослав Маринов – зам.-министър на земеделието и храните, д-р инж. Анна Петракиева – зам. изпълнителен директор на ИАГ, д-р инж. Кирил Ташев – началник на отдел „Стопанисване на горските територии“ в ИАГ, инж. Цветан Динев – директор, и инж. Кирил Пиронков – зам.-директор на ДГС – София, инж. Петко Ангелов – началник на отдел „Опазване на горските територии“ и инж. Вера Станишева – началник на отдел „Възобновяване на горите“ в ЮЗДП – Благоевград (сн. 1).

Служители на РДГ – Велико Търново, съвместно с представители на ДГС – гр. Елена, и Лесозащитна станция – София, проведоха урок по лесовъдство – част от инициативата „Горска класна стая“, с единадесетокласници, които усвояват професията на техник-лесовъда в професионална паралелка „Горско и ловно стопанство“ в СУ „Иван Ни-

1

2

колов Момчилов“ – гр. Елена.

На територията на ДГС – гр. Елена, учениците бяха запознати с 50-годишна белоборова култура и насоките за стопанисване и отглеждане на насаждението. Експертите им разказаха за особеностите на иглолистната култура и създаването ѝ на съответната надморска височина, за местните широколистни видове в състава на насаждението, както и за предвидената технология за добив на дървесина и необходимата документация. На обект с белоборова култура с напреднал процес на съхнене, повредена от снеголом и ветролом, експертите от ЛЗС – София, коментираха пред учениците масовите нападения от вредители по иглолистните култури и опасността от развитие на каламитети. Беше направен паралел между двете иглолистни култури със сходни таксационни показатели, но с разлика в състоянието им и предвидените лесовъдски мероприятия.

Ученици от Професионалната гимназия по селско, горско стопанство и туризъм „Н. Й. Вапцаров“ – Чепеларе, се включиха в инициативата, организирана от ЮЦДП – Смолян, на територията на ДГС „Акад. Николай Хайтов“ – с. Хвойна, на тема „Възстановяването на гората след пожара над с. Хвойна, възникнал на 28 август

2023 г.“. В събитието се включиха и представители на РДГ – Смолян. Участваха зам.-директорът на ЮЦДП – Смолян, инж. Асен Карабов, зам.-директорът на РДГ – Смолян, инж. Сашка Иванова и директорът на ДГС „Акад. Николай Хайтов“ инж. Ангел Чорбов (сн. 2).

Лесовъдите от ЮЦДП – Смолян, инж. Атанас Станков, инж. Емил Комитов и инж. Румен Евтимов и главен експерт в РДГ – Смолян, инж. София Речникова, разказаха на учениците, които се обучават в специалност „Горско и ловно стопанство“, за щетите от пожара, как и с каква техника е овладян, за мерките, които се вземат за възстановяването на гората. Акцентирано бе върху лесозащитата и устойчивото стопанисване на гората и превантивните противопожарни мероприятия. Експертите от ДГС „Акад. Николай Хайтов“ демонстрираха на учениците работата със специализиран противопожарен автомобил.

Най-голям интерес предизвика демонстрацията за наблюдение от въздуха с безпилотен летателен апарат – дрон. Методът се използва успешно от ЮЦДП при пожари, ветровали, природни бедствия, както и за охрана на горските територии и дивеча. Инж. Румен Евтимов разказа как при пожара в Хвойна картината от въздуха е

спомогнала за по-бързото локализиране на огнищата, правилното позициониране на техниката и насочването на гасаческите екипи по фронта на пожара.

В инициативата „Горска класна стая“ участваха експерти от РДГ – Стара Загора, ДГС – Мъглиж, и ученици от ПГСС „Гео Милев“, специалност „Горско и ловно стопанство“. Специалистите показаха на младежите съхнене при черноборови култури извън естествения им ареал, методите за извеждане на санитарни сечи и резултатите от тях. На терен те видяха изградени лесокulturни прегради и минерализовани ивици, които са част от мерките за защита на горите от пожари. Учениците имаха възможност да наблюдават извеждане на санитарна сеч със специализирана машина за дърводобив в горските територии – харвестер (сн. 3).

В Световния ден на околната среда – 5 юни, който се отбелязва всяка година, деветокласници от СУ „Васил Левски“ – Малко Търново, със специалност „Горско и ловно стопанство“, натрупаха знания на терен за тънкостите в работата на лесовъдите. Инж. Стоян Николов – зам.-директор на ДГС – Малко Търново, показа на бъдещите техник-лесовъди начина на маркиране и разказа за целта на провежданите различни видове сечи. Засегнати бяха и теми, свързани с предизвикателствата при опазването на горите от болести и вредители, влиянието на климатичните промени, мерките за защита на горите от пожари. Учениците се учиха да боравят с инструментите за измервания на дърветата – два вида клупи, висотомери и лата. От инж. Румяна Цвяткова – директор на ДПП „Странджа“, учениците научиха подробности за дървесните видове в странджанските гори и как да ги разпознават, за годната и негодната дървесина, за болестите по дърветата и начините за тяхното овладяване. Тя се спря и на темата за опазването на околната среда, поведението на хората в горите и отпадъците.

„Горска класна стая“ за учениците от специалност „Горско стопанство и дърводобив“ в Професионалната гимназия по икономика „Тодор Влайков“ – Клисурса, бяха насаждението в землището на с. Розино.

Урокът по лесовъдство бе проведен от лесовъди от РДГ – Пловдив, и ДГС – Клисера.

Чрез инициативата „Горско и ловно стопанство“ на Професионалната гимназия по селско стопанство във Велики Преслав посетиха борова гора до дворците на старата столица.

Лесовъди от РДГ – Варна, ДГС

– Варна, и СИДП – Шумен, проведоха урок по лесовъдство с ученици от VIII, IX и X клас на ПГГСД „Николай Хайтов“ във Варна в м. Харамията край с. Преселци.

Лесовъдите от Учебно-опитното горско стопанство „Петрохан“ посрещнаха учениците от XI клас на Лесотехническата професионална гимназия в Берковица, и заедно със служителите на РДГ – Берковица, разказаха на младежите за работата си.

В землището на Батак – м. Друма, експерти от РДГ – Пазарджик, и ДГС – Батак, запознаха с професията на лесовъда ученици от X и XI клас в специалност „Горско и ловно стопанство“ в Професионалната гимназия по горско стопанство и дървообработване „Стефан Божков“ – Батак.

В „Горска класна стая“ в м. Рибарника, над Добринище, лесовъди от РДГ – Благоевград, и ДГС – Добринище, проведоха урок с ученици от X и XI клас в специалност „Горско стопанство“ на ПЛТГ „Никола Вапца-

ров“ – Банско.

В лесопарк „Кенана“, Хасково, експерти от РДГ – Кърджали, и ДГС – Хасково, беседаха с ученици със специалност „Горско стопанство“ в ПГДС „Цар Иван Асен II“.

Ученици от Професионалната техническа гимназия в Бургас бяха заедно с експерти от РДГ – Бургас, ЮИДП – Сливен, държавни горски и ловни стопанства, общински структури и лесовъди на частна практика в горите на Странджа, където придобиха практически познания за дейностите при изпълнение на основните лесовъдски задачи в горите.

В землището на Кърджали горски педагози и лесовъди от РДГ – Кърджали, Лесозащитна станция – Пловдив, и ДЛС „Женда“ – Кърджали, проведоха открит урок на тема „Съхнене в иглолистните гори“ с ученици от VIII и IX клас на ПГГСГ – Кърджали, специалност „Горско и ловно стопанство“ (сн. 4). Младежите се учиха да определят степента на увреждане на забояла култура и работиха със специализирани инструменти за маркиране. Беше направена и демонстрация с дрон, който все по-често навлиза в работата на лесовъдите.

**Информацията обобщила
Женя СТОИЛОВА**

Полски лесовъди посетиха България и споделиха опит и добри практики

На 14 юни в Министерството на земеделието и храните се проведе среща на ръководството на Изпълнителната агенция по горите с група полски лесовъди, които бяха на частно посещение в България. В нея участваха инж. Стоян Тошев – изпълнителен директор, и д-р инж. Анна Петракиева – зам.-изпълнителен директор на ИАГ, инж. Димитър Баталов – главен секретар, инж. Тони Кръстев – директор на Дирекция „Горско стопанство“, инж. Юрий Флоров – и.д. директор на Дирекция „Контрол по опазване на горските територии и ловно стопанство“, и Илиян Точев – директор на Дирекция „Правно-административни дейности“.

Полската делегация, в която участваха д-р инж. Януш Залески – бивш зам.-държавен секретар в Министерството на климата и околната среда и бивш зам.-генерален директор на „Държавни гори“, и д-р инж. Анджеј Кундзевич – председател на Сдружението на инженерите и техниците в горското стопанство и представител на Полша в Съюза на европейските лесовъди, беше водена от Н. Пр. Мачей Шимански – посланик на Република Полша в България. Сред представителите на чуждестранната група бяха университетски преподавател по горско стопанство, аналитик в Бюрото по лесоустройство и горска геодезия, директор на дървообработващо предприятие, редактор на горскостопански издания, както и лесовъди, работещи в управлението и охраната на държавни и частни гори в Полша. В делегацията бе и българинът д-р инж. Любомир Тошков. Полша е страната, в която се е дипломирал като лесовъд през 1976 г., след което е защитил и докторска степен и по традиция заедно със своите коле-

ги съвипусници редовно организират срещи, като е решено тази година мястото да е България.

Инж. Стоян Тошев благодари на полските лесовъди за възможността двете страни да споделят опит и добри практики в управлението на горите и поздрави гостите по повод стогодишния юбилей на „Държавни гори“ в Полша. Националната концепция за стопанисването на държавните гори в страната е въведена с наредба на президента на Република Полша на 28 юни 1924 година.

В презентация д-р инж. Кирил Ташев – началник на отдел „Стопанисване на горските територии“ в ИАГ, запозна представителите на сектора в Република Полша със спецификите на горското стопанство у нас. Представителите на лесовъдския сектор в Полша презентираха пред българските си колеги начина, по който функционира горският сектор в страната.

Участниците в срещата се запознаха със структурите на управление, състоянието, стопанисването и опазването на горските територии, планирането и финансирането на дейностите, предизвикателствата и задачите, които стоят пред двете страни. Лесовъдите обсъдиха и обмениха опит по въпроси, свързани с националната горска инвентаризация, борбата с горските пожари, управлението и опазването на горите, работата с обществеността и с подрастващите по методите на горската педагогика.

България и Полша си приличат по това, че около 30 % от територията им е покрита с гори, като 80 % от тях са държавни. Горската площ в Полша е над 9.2 млн. ха, с лесистост 29.6 %. Около 80 % от тях – над 7.3 млн. ха, се управляват от горскостопанската администрация, която се нарича „Държавни гори“. Горите в Полша са на възраст меж-

ду 40 и 80 години. Около 68.4 % от горските площи са покрити с иглолистни култури, а широколистните заемат 31.6 %.

Моделът на управление на „Държавни гори“ е тристепенна структура, като се работи на национално, регионално и местно ниво. Министърът на околната среда назначава генералния директор на „Държавни гори“, който е отговорен за избирането на директорите на 17-те регионални дирекции. Ръководителите на регионалните дирекции назначават директорите на главните лесничества – 431 на брой, всяко от които стопанисва своя район съгласно 10-годишен лесоустройствен план. Лесоустройствените планове се изготвят от специализирани звена, в т.ч. Бюрото по лесоустройство и горска геодезия. След съгласуване с обществеността лесоустройствените планове се одобряват от министъра на климата и околната среда.

„Държавни гори“ изцяло се самофинансира, като внася в бюджета на страната 2 % от приходите си. Природните условия в районите, които лесничействата стопанисват, определят до голяма степен размера на техните печалби. Тези, които се нуждаят от допълнително финансиране, го получават от „Горски фонд“, захранван с около 15 % от общите приходи от продажба на дървесина. Фондът финансира и други проекти – в сферата на образованието, научните изследвания, изграждането и поддържането на инфраструктурата, изготвянето на планове за управление на горите, подпомага и народните паркове. Спомагателна функция в тази структура изпълняват Държавният горски информационен център, Координационният център за екологични проекти, Горската генна банка, Центърът за горска култура, който ръководи Музея на горското стопанство, Центърът за горски технологии, който произвежда горски машини и оборудване, центровете за развитие и внедряване на нови технологии, механизация и информационни технологии в горите. Институтът за изследване на гората, създаден през 1930 г., се занимава с научна дейност в сферата на горското сто-

панство. Разсадниците на „Държавни гори“ изцяло задоволяват нуждите на лесничействата.

В администрацията „Държавни гори“ работят 25 000 души. Редица дейности обаче – като дърводобива например, се възлагат на фирми. През годините в дърводобива се наблюдава постоянен ръст, като понастоящем се добива 70 % от прираста в горите. Около 35 % от приходите от дървесина са предназначени за заплати на служителите, които имат добри възнаграждения – средната месечна заплата в сектора е 2500 евро, докато средната заплата в Полша е 1800 евро.

Приходите на „Държавни гори“ през последните години са над 2.5 млрд. евро годишно, което ги поставя измежду първите 30 предприятия в страната.

Главните лесничейства чрез търг избират фирмите за добив на дървесина. В страната има около 4000 фирми, в които работят около 50 000 души. Предприемачите разполагат с модерна техника за добив на дървесина – харвестери и форвардери, с която добиват 50 – 60 % от дървесината в горите. Дървесината, която фирмите доставят на пазара, създава поминък на 300 000 души. Това е съществена част от държавната икономика

и включва дървообработващата, хартиената и мебелната промишленост, като Полша е на второ място в света по износ на мебели.

В страната има 1002 зони от мрежата „Натура 2000“, които обхващат 19.7 % от държавната територия. Броят на природните резервати достига 1512, а общата им площ е 171 336.5 ха, което представлява 0.6 % от площта на страната.

Според полските лесовъди системата за противопожарна охрана в страната е изключително ефективна. В тази посока е направено много, защото само преди 5 години Полша заема незавидното трето място по унищожени от пожари горски територии след Португалия и Испания. По места на територията на регионалните дирекции са разположени: диспечерски пунктове, мрежа от пожароизвестителни станции, от които се извършва наблюдение на горите, мрежа от прогнозни и помощни пунктове с подходящо оборудване за измерване на параметри, които да определят текущото ниво на опасност от горски пожари, радиотелефонна комуникационна мрежа, противопожарна мрежа за достъп, мрежа от водоприемни точки, противопожарни зони, отделящи гората от обекти, представляващи опасност от пожар. Създадена е база данни за оборудване за гасене на горски пожари. В периоди на повишена пожароопасност работят и горски авиобази. В тях са разположени самолети и хеликоптери, които се използват за патрулиране на горски територии и гасене на пожари.

В края на срещата участниците изразиха увереността си, че това първо събитие ще прерасне в трайно и добро сътрудничество между професионалистите в горите на двете европейски страни. Визитата на полската делегация продължи с посещение на Лесотехническият университет, където се срещнаха с преподаватели по горско стопанство, и на УОГС „Петрохан“ – с. Бързия. Програмата им включваше разходка до м. Златни мостове в ПП „Витоша“ и до Клисурския манастир.

Полската делегация на срещата в Министерството на земеделието и храните

Женя СТОИЛОВА
Снимка: Йордан ДАМЯНОВ

Да видиш гората с погледа на бъдещия лесовъд

В навечерието на 100-годишнината от висшето лесовъдско образование в България си спомняме за трудностите пред нашите предшественици, когато те изготвяли първите учебни планове на специалността „Лесовъдство“. Преподавател по една от основните дисциплини – дендрология, е бил проф. Борис Стефанов. Когато заставал пред младите и любопитни второкурсници през 1926 – 1927 г., споделял: „Практиката на лесовъда е извънредно сложна и разнообразна и затова неговото обучение трябва да носи чертите на една значителна енциклопедичност“.

С тази мисъл тръгваме и ние на всяка от 15-те учебни практики в специалност „Горско стопанство“. Една от тях е по дисциплините „Дендрология“, „Горско почвознание“ и „Фитоценология“ и в следващите редове разказваме за нея.

В продължение на 5 дена студентите по горско стопанство от II курс изминават почти 1000 километра от територията на страната – с автобус и 40 км пеша, като най-ниската точка е на 30 м н.в. (десният бряг на р. Дунав при Лом), а най-високата – на 2000 м н.в. под вр. Белмекен в Рила. Дълъг, но изключително разнообразен и съдържате-

лен по своя характер маршрут, по който студентът има възможност да се запознае с дендрологичното, растителното и почвеното богатство на страната ни. При посещаването на всеки от общо 21 обекта дискусиата започваше по един и същ начин – къде се намираме и какви са факторите на средата (климат, релеф, местоположение, растителност, почви и др.), как те си взаимодействат и кои са основните, които се проявяват най-силно.

Първият ден от практиката бе посветен на Южната крайгранична област и Долния равнинно-хълмист подпояс на листопадните и ксеротермичните гори с обекти – резерват „Тисата“, парк „Свети Врач“ и канелена горска почва в покрайнините на гр. Сандански. Студентите описаха над 30 дървесни и храстови вида в резерват „Тисата“ и над 60 вида в парк „Свети Врач“ – гр. Сандански, забележителен с дендрологичното си богатство. Наблюдавахме антропогенни и делувални почви и обсъждахме техните особености. Домакин за вечеря ни беше базата на Учебно-опитното горско стопанство „Георги Ст. Аврамов“ – Юндола.

През целия втори ден времето беше посветено на Рила и Западни Родопи от

Тракийската горскорастителна област в Горнопланинския подпояс на смърчовите гори и Среднопланинския подпояс на горите от бук, ела и смърч. Любопитните погледи на студентите бяха насочени към възприемането на интересното фитоеографско явление – горна граница на гората, нейното формиране, екологични особености и дървесните видове, които я изграждат. Впечатляваща е тази част на Източна Рила – съобщества на клек, естествени хибриди с белия бор, богати на видове тревни съобщества върху силикатен терен и примитивни почви с кисела реакция. С понижаването на надморската височина почвеният тип плавно премина в планинско-ливадни почви, които се характеризират със силна зачименост и с мощния си хумусно-акumulативен хоризонт, достигащ до 80 сантиметра.

Следващият обект представи на вниманието на студентите тъмноцветни горски почви, върху които растат едни от най-продуктивните смърчови и беломурови гори в страната. Последният обект преди обедната почивка показва на студентите значението на един от факторите релеф – изложение, за промените в дендрологичния състав и

Участници в студентската учебна практика в тополовата култура от култивар „Агаге“ при устието на река Лом

Студенти описват морфологичните особености на кафява горска почва на територията на УОГС – Юндола

богатството на почвите и по-точно за най-разпространения в планините тип кафяви горски почви.

В следобедните часове на дневен ред беше фитоценологията, която запознава бъдещите специалисти със закономерностите във формирането, развитието, разпространението и систематиката на растителните съобщества. Усвояват се умения за разграничаване и диагностика на основни синтаксони в природата. Специално внимание се отделя на методите за фитоценолитичните изследвания и фитоиндикацията на горските месторастения и типовете гора.

Историята на лесовъдството у нас има свой дом и той се намира в двора на Учебно-опитното горско стопанство – м. Юндола. Студентите посетиха Експозицията на горското дело в България, която беше представена с исторически разказ от доц. Евгени Цавков – един от участниците в изграждането ѝ. Така завърши денят, отреден на царството на иглолистните видове в страната ни.

Ден трети понижи надморската височина до 900 метра на територията на Костенски водопад и каньона на Стара река, извираща от подножието на връх Ибър. В този естествен дендрариум студентите описаха около 40 вида дървета, храсти и лиани, растящи върху много плитки и бедни почви. Във всяка практика има и непланирани ситуации – повреден автобус, среща с футболни фенове, липса на обяд, но след

Особеностите на редкия вид алпийски повет, намиращ се над Костенския водопад, обяснява доц. Момчил Панайотов

160 километра, 600 м н.в. и няколко часа по-късно вече бяхме на следващия обект за деня – Черепишкия манастир на територията на Мизийска горско-растителна област. Изключително дендрологично разнообразие от 42 вида, растящи върху мозайка от хумусно-карбонатни почви, делувиялни и алувиално-делувиялни.

Отправихме се към УОГС „Петрохан“ – с. Бързия, където е разположена другата база на Университета – в царството на буквите гори. Четвъртият ден изцяло бе посветен на Мизийска област с подобласт Северна България. В ранната част на деня студентите трябваше да опишат местната растителност около язовир „Чернила“, където естествено разпространени са сивите горски почви. Втори обект за деня бе устието на р. Лом и отглежданите там „български евкалипти“ – тополите, растящи върху алувиалните почви, които се срещат по поречията на големите реки в страната.

Пристигнахме в с. Пишурка, където запознахме студентите с най-плодородните почви – черноземите. Бъдещите лесовъди имаха възможността да видят мощния им профил, достигащ на места до 2 м, и да дискутират на терен морфологичните белези на почвата, получените от тях лабораторни резултати от направените през семестъра анализи. Денят приключи с приятна разходка в учебния дендрариум на територията на УОГС „Петрохан“.

Доц. Евгени Цавков показва белезите при различните дъбове, растящи върху сиви горски почви в района на яз. „Чернила“ край Монтана

В последния пети ден студентите посетиха едни от най-високобонитетните букови гори в страната ни. На билото на Стара планина при прохода Петрохан те наблюдаваха разликата при растежа и развитието на богати кафяви горски почви и бедна подзолиста почва, обсъдиха факторите на средата и значението на изложението и основната скала като главни почвообразователи. Територията на Беледие хан ги запозна с карстовите терени и типичната за тях разнообразна растителност, където се срещат и много редки видове от флората на България. В близост до Костинброд и в Софийското поле е разположен и последният почвен профил, който има за цел да ги запознае с типа смолница, характерен с тежкия си механичен състав.

Срещата с всяко кътче от страната ни носи радост и повод за гордост с хубавата природа, която зарежда с енергия. Пътуването с бъдещите лесовъди съчетава в себе си не само добра теоретична и практическа подготовка по отделните предмети, изграждащи здравите основи на цялостното обучение по специалността, но има и важно познавателно значение с историческа свързаност между дълговечната гора, хората, които са ни я завещали – лесовъдите от предишното поколение, и нас, които сме задължени да съхраним това богатство.

Доц. д-р Евгени ЦАВКОВ
Д-р инж. Николай ЦВЕТАНОВ
Д-р инж. Павел ПАВЛОВ

Нов живот

С идването на пролетта и началото на лятото настъпва оживление – сред заобикалящата ни среда и всички живи твари се заражда новият живот. Триви, храсти и дървета изведнъж се пробуждат и за много кратък период от време се обличат в зелена премяна. Женските животни раждат новото поколение.

Занимавам се с фотография на диви животни от доста време и определено този период е един от най-любимите ми за снимане. Виждал съм и съм заснел доста новородени или неколкодневни мъничета. Те са специални за мен. Много трудно може да се види и още повече да се заснеме новородено на каквото и да е диво животно. Майките много умело ги крият и не ги показват първите няколко дена след раждането им. Това прави задачата доста сложна, но на мен ми дай нещо подобно и веднага се заемам. Всички малки животни са ми любими – толкова са красиви и сладки, че ти идва да ги грабнеш и гушнеш. Но това е опасно за тях и не трябва да ги пипаме, защото има опасност след това майките им да не ги приемат.

Едно от най-вълнуващите ми изживявания в дейността ми на фотограф на диви животни се случи тази година. Влязохме в гората с един приятел. Много добър ловен специалист и дивечовъд. Каза ми, че от известно време наблюдава няколко майки диви свине и че една от тях има малки на няколко дена. Запътнихме се към мястото и веднага ги чухме. Сложихме подхранка и малко след това започнаха да се появяват. Едно подир друго, по няколко накуп и изведнъж бяхме обградени от дивите свине. Около нас имаше 5 майки и между 25 – 30 прасенца. Отначало малко се стъписах и ми трябваше известно време, за да преценя ситуацията. С доза риск реших да останем и да ги снимаме отблизо. След минути животните се отпуснаха. Минах още няколко метра напред, а колегата ми остана по-назад, за да ме снима по моя заръка. Сценката бе следната: аз на преден план до едно дърво и около мен майките с прасенцата. Хранят се, гонят се, хапят се, бият се. Чувам как хрупат царевицата, виждам как прелитат като стрелички пред мен, усещам натрапчивата им мизансцена. Чувствам се част от тях! Направих невяротни снимки и видео кадри, но въпреки това твърдя, че тази ситуация не може да се пресъздаде нито от най-добрия фотограф, нито от най-добрия писател. Тя се преживява и остава неповторима и изключителна. Съветът ми обаче е да не правите подобни неща, защото са много опасни. Нека пазим малките и техните майки!

**Текст и снимки:
Инж. Цветомир ЦОЛОВ**

Диво козле с майка си

Диво прасенце

Муфлонче с майка си

Яребичка

Сърне

Малкото на зубър

Лисиче

Диво пате

Фазанче

Живко Момчев от Център за горски науки:

Хората търсят все по-близък контакт с природата и повече знания за естествените науки

Живко Момчев е роден през 1989 г. в София. Завършва ЛТУ със специалност „Алтернативен туризъм“. Реализира се като планински водач, автор на туристически пътеводители, предприемач в алтернативния туризъм, пътешественик по суша и вода на собствена тяга. Професионалният му опит е основно в сферата на обслужването и мениджмънта на различни позиции – от водене на пешеходни и велосипедни турове и хижарство до управление и консултиране на различни предприятия в малкия и средния бизнес. През последните 10 години е бил ангажиран като учредител и визионер в Асоциацията за пешеходен туризъм „Ойларипи“, програмен директор на Клуб на пътешественика и член на интелектуалния тръст на Център за горски науки. В момента представлява само последната от изброените организации, основната дейност на която е свързана с повишаване на гражданското образование за дивата природа.

– Г-н Момчев, има ли желание българинът да поопие знания и умения за живот сред природата?

– Хората търсят все по-близък контакт с природата – за спорт, рекреация, вдъхновение. Това предопределя повишения интерес към знанието за природните науки.

В работата и в ежедневието комуникация сме установили, че масово познанията за дивата природа се свеждат до клиширани фрази като „България има невероятно красива и запазена природа“. Рядко обаче хората са способни да ги защитят аргументирано и единствената причина за това е незнанието.

Вече десет години работим в тази ниша и мога нескромно да заявя, че сме постигнали значителни резултати. Предлагаме курсове и обучения, насочени към хора от всички възрасти без значение от предишен опит или образование. Засягаме актуални теми и се стремим да обясняваме всичко на достъпен език – от физиологията на организмите, през основните закони на екологията до сложните връзки като значението на микоризните гъби за промените в климата.

Когато поставяхме основите на тези дейности, бяхме едва седем души, всеки експерт в различна област на ботаниката. Днес работим с над 40 съмишленици и експерти в най-различни направления на науката като молекулярната биология и биотехнологиите, фитоекология, етеричномаслени и лечебни растения, микология, лихенология, химия на полимерите, меди-

цинска и фармацевтична химия, фармакогнозия, дендрология, дендрохронология, агрономия и растителна защита, кулинарна журналистика, хуманна медицина и токсикология, право и законодателство, астрономия и други. Сред лекторите ни има откриватели на нови за България и за науката видове, участници в Националната антарктическа експедиция, членове на ДАФНИ, носители на награди „Акад. Румен Цанев“ и „Питагор“, участници в научни алпийски и пещерни експедиции, откриватели на черни дупки, общественици, народни и общински представители.

– Кои теми в областта са най-интересни на хората?

– Преди десетилетие стартирахме със силна ботаническа експертиза и това естествено предопредели първите обучения, отворени към широката общественост, да бъдат в тази тема. Провеждали сме както встъпителни за науката, така и много нишови курсове. Каква ще бъде програмата занапред – никой не знае, защото процесът се движи изцяло от курсистите и необходимостите, които забелязваме. Ето два примера – при провеждане на един от пилотните ни курсове на тема „Билкарство“ установихме, че участниците изпитват сериозни затруднения с морфологията и систематиката на растенията. Ето защо включихме в програмата курс „Систематика и морфология на лечебните растения в България“. Друг пример – при провеждане на

курс по микология основното затруднение в изучаването на симбиотичните отношения между дървета и гъби се оказва непознаването на дървесните видове. Това стана повод за организиране на курс по дендрология, а повишеният интерес към него и към атрактивния лектор от своя страна доведоха до провеждането на курс по дендрохронология. Той е в ход в момента и въпреки че това е една от нишовите ни теми, неочаквано се радва на доста голям интерес. През годината ни предстоят още много интересни теми като следознание, багрилни растения, почвознание, едnodневни класове, посветени на маслиновото дърво и зехтина, какаовото дърво и шоколада, наблюдения на птици, курс за запознаване с основните опрашители, тематични киноветери, куизове, срещи с интересни лектори.

– Как намирате своите лектори?

– Процесът е взаимен – когато имаме нужда от експерт, търсим начин да се свържем с подходящия лектор. Често лектори по една тема проявяват интерес към обученията от близка или друга тема и това е страхотно, защото така се развиваме като общност. Няма как да не се похваля, че имаме и бивши курсисти, които надградиха професионално интересите си в определени теми и вече са лектори в нашите курсове. При това в доста сериозни науки като цитология, лихенология, отровни растения.

– На кои места у нас сте провеждали практическите си занимания?

– Много по-лесно ще ми е да кажа на кои места не сме провеждали курсове – това са местообитанията, започващи с кодове 1- и 7-, или съответно разнообразието от крайбрежни и халобитни местообитания и преобладаващи тресавища, калища и мочурища. Разбираемо – не поради липса на желание. Надяваме се инфраструктурните подобрения през следващите години да направят места като Странджа, Дуранкулак, а също не и делтата на Дунав по-достъпни. Ако трябва да споделя конкретни атрактивни локации – работили сме в производствените площи на популярна крафт пивоварна, в затвора на о. Белене, на билото на планината Славянка и на остров по средата на родопски язовир.

Тук е моментът да изразя благодарност към колегите от горския сектор за техния благороден, всеотдаен и често рисков труд. Освен с преподавателите от

С участниците в курс по билкарство, 2021 г., на връх Исполин, Стара планина

Постиженията на участници в уроци по багрене на вълна

Лесотехническият университет сме работили с бивши и настоящи кадри на почти всички наши природни и национални паркове. Това е добра възможност за любителите на природата, които участват в нашите курсове, защото предоставяме възможност да

посетим местата с най-добре запазена природа в компанията на хората, които най-добре ги познават. А парковете „Беласица“, „Витоша“ и „Централен Балкан“ са се превърнали в наш втори дом – любими места, които ежегодно включваме в програмата.

– Към кои курсове има най-голям интерес?

– Разполагаме с много теми, а в годината има едва 365 дни – на практика не можем да си позволим теми, които не са актуални. От гледна точка на курсистите най-голям интерес има към занятията, които дават повече практически умения. Съвременният човек вече привикна на мигновен и безплатен достъп до информация. Това, от което има реална нужда, е усвояване на нови умения.

– Какъв документ получават курсистите, когато завършат?

– Сертификат за успешно завършен курс, който удостоверява, че те са положили успешно изпит. Предпочитаме да не го наричаме документ, а спомен – защото емоционалната му стойност е много по-висока от юридическата. Надявам се да е от тези спомени, които ще намерят място на пиедестала на тяхната секция наред с други предмети, които ги карат да се чувстват добре и да се усмихват по-често.

Въпросите зададе Женя СТОИЛОВА
Снимки: Йордан ДАМЯНОВ и архив на автора

Горска педагогика – забавна страничка за малки и пораснали деца

Внимание! Горските пожари унищожават дивата природа и живота в нея

Най-честата причина за пожар в горите е човешката небрежност... Горските пожари се разпространяват бързо и по пътя си унищожават не само дървета, храсти, растения и гъби, но и стотици, дори хиляди диви животни – насекоми, птици, земноводни, бозайници. Много от обитателите на гората използват остроото си обоняние и усещането си за заобикалящата ги среда и откриват ранни признаци за пожар, но често нямат достатъчно време, за да избягат на безопасно място. Гъстият дим от пожара ги дезориентира, дразни очите им и им пречи да дишат. Вдишването на дим води до болезнено увреждане на дихателните пътища и смърт. Влечуги и земноводни, които не могат да избягат от огъня, се скриват в дупки или под камъни в опит да оцелеят. Повечето животни и малките им обаче не успяват да избегнат огъня и когато той ги застигне, им причинява изгаряния, ослепява ги, много от тях умират от раните си или се задушават от дима.

Не само сухоземните животни страдат от горския пожар – водните обитатели също са изложени на смъртна опасност. Бедствието оказва сериозно въздействие върху водните басейни. На места, където е имало пожари, учените откриват нива на замърсяване в тях до 100 пъти по-високи от преди. Когато огънят изгаря неестествени материали като пластмаса, се отделят отровни вещества, които могат да замърсят водите. Изгорелите растения и храсти се разпадат на азот и фосфор и когато дъждът отведе тези вещества във водните басейни, може да възникне опасен цъфтеж на водорасли на повърхността, който да доведе до загуба на

кислород във водата. Водните обитатели умират, а водата вече не е годна за пиене.

Когато димът се разсее, оцелелите сухоземни животни са изправени пред напълно променена екосистема. Значителна част от тях умират от жажда, глад, заради липса на подслон. Дърветата, които са ги подслонявали преди, са изгорели, водните източници, от които са пили вода, са променени.

Дивите животни са принудени да навлязат в нова територия, за да търсят друг дом. Докато се придвижват, те са изложени на риск и заплахи като атаки от хищници или удари от превозни средства. След като пристигнат в ново местообитание, те често са изправени пред спорове за територия и трябва да се състезават и борят с други животни за ограничени ресурси. Оцеляването им отново е застрашено.

Пазете горите от пожар и бъдете отговорни към живота в тях!

Най-честите причини за възникване на горски пожари са: неизгасени клечки кибрит и угарки от цигари; небрежно и безотговорно боравене с огън; техническа неизправност на машини и превозни средства; детска игра с огън; самозапалване на леснозапалими материали

като суха растителност; запалване на битови отпадъци в близост до горски насаждения; природни явления; аварии в електрически далекопроводи и други. Възникването на всеки горски пожар е голямо предизвикателство за лесовъдите и пожарникарите, тъй като потушаването му е много опасно и трудна задача. Понякога, ако пожарът е възникнал в труднодостъпни планински терени или в иглолистни гори, той може да продължи с дни или седмици, а загубите да са огромни.

Вие можете да предпазите горите от пожари, като: не изхвърляте в природата стъклени бутилки или други стъклени предмети, които могат да изиграят ролята на лупа и да предизвикат пожар (знаем, че никога не трябва да се изхвърлят отпадъци в природата); когато ходите на разходка в гората с родителите си и решите да си запалите огън, направете го на определените за това места. Не оставяйте огъня без надзор, а когато си тръгнете, се уверете, че е добре загасен. Опасно е паленето на огън при силен вятър, който може да разнесе горящи частици на големи разстояния; не си играйте с кибрити, запалки, лупи и други, които могат да предизвикат огън; не палете огън без присъствието на възрастен човек с вас; настоявайте възрастните, които пушат, да не си изхвърлят фасовите от цигари, още повече незагасени, в природата.

Какво можете да направите, ако забележите възникнал пожар: ако е в близост до вас, се отдалечете на безопасно разстояние (далече от него) и след това се обадете на тел. 112, за да съобщите за пожара, или се обадете на някой възрастен, който да го направи вместо вас. И в никакъв случай не се опитвайте да го гасите, защото може да пострадате!

Помогнете на зайчето да излезе от горящата гора

ФОТОКОНКУРС

„Гората е в сърцето ми“

Уважаеми читатели, продължава конкурсът за любителска снимка „Гората е в сърцето ми“.

Напомняме ви за няколко важни условия, без които фотографиите няма да бъдат допускани до конкурса: ориентацията на снимката трябва да бъде „Портрет“ (нависоко) и да е с резолюция поне 2000 x 3000 пиксела; може да участвате само с по една снимка във всяка от категориите „Гори“ и „Диви животни“; да не пропускате да напишете къде е направена снимката, името и фамилията на автора, възраст, населено място, телефон, електронна поща и адрес за контакт.

Очакваме вашите снимки до 30.11.2024 г. на електронния ни адрес:
spisaniemogora1899@gmail.com.

Успех на всички фотографи с гората в сърцето!

Родопа планина, местността Чудните мостове, Мария Димитрова, 15 г., Пловдив

До резерват „Сребърна“, Нина Петрова, 32 г., Силистра

Дървото и реката, до водопад „Казаните“, Цвета Ангелова, 45 г., София

До резерват „Сребърна“, Нина Петрова, 32 г., Силистра

Местност Авренска поляна, до Белослав, област Варна, Стелян Христов, 16 г., Варна

БЪДЕТЕ ВИНАГИ ОТЛИЧНО ОБОРУДВАНИ

Не можете да избирате терена, на който ще работите, за разлика от оптималния за нуждите Ви инструмент. Тъй като добрият инструмент означава наполовина по-малко работа, STIHL Ви предлага богат асортимент от инструменти и принадлежности за работа в гората и всичко необходимо за измерване и маркиране на дърветата в гората. Убедете се сами!

WWW.STIHL.BG

STIHL